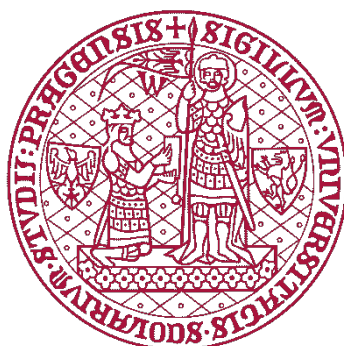

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

**„Deti kvetov?“ Výskum dobrovoľnej bezdetnosti
v súvislosti s ekologickou krízou**

Bakalárska práca

*Vedúci práce: Mgr. et Mgr. Arnošt Novák, Ph.D
Spracovala: Daniela Senčáková*

Praha 2021

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú prácu vypracovala samostatne. Všetky použité pramene a literatúra bola riadne citované. Práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe dne 4.5.2021

.....

podpis

Pod'akovanie

V prvom rade by som chcela pod'akovať pánovi doktorovi Novákovi za jeho ochotu, cenné rady a typy pri vypracovaní tejto práce. Určite sa tiež chcem pod'akovať všetkým účastníkom výskumu, ktorí boli ochotní spojiť sa so mnou nielen raz, ale dokonca dvakrát. Rozhovory s nimi boli naozaj veľmi obohacujúce a zaujímavé.

OBSAH

ÚVOD	6
1 KAPITOLA O EKOLOGICKEJ KRÍZE	8
1.1 Vysvetlenie pojmu ekologická kríza.....	8
1.2 Environmentálne problémy 21. storočia	9
1.2.1 Deväť planetárnych medzí.....	10
1.2.2 Konzum a materializmus	12
1.2.3 Populácia a rozvoj.....	13
2 KAPITOLA O DOBROVOĽNEJ BEZDETNOSTI.....	16
2.1 Vysvetlenie pojmu dobrovoľná bezdetnosť.....	16
2.2 Teoretické prístupy vo výskume bezdetnosti.....	18
2.2.1 Teória individualizácie a kultúrnej zmeny	18
2.2.2 Teória racionálnej voľby.....	18
2.2.3 Teória sociálnej anomie	19
2.2.4 Teória sociálnych sietí	19
2.2.5 Teória genderovej spravodlivosti.....	19
3 KAPITOLA O ŽIVOTE S EKOLOGICKOU KRÍZOU	21
3.1 Biologická antropológia a ekologická kríza	21
3.1.1 Kognitívna disonancia	21
3.1.2 Transgresívna činnosť	22
3.2 Apokalyptické imaginácie	22
3.3 Kresťanstvo a judaizmus	22
3.4 Individuálna zodpovednosť.....	23
3.5 Environmentálny žiaľ	24
4 KAPITOLA O SVETOVEJ PANDÉMII NOVÉHO KORONAVÍRUSU COVID-19	25
4.1 COVID-19.....	25
4.2 Nepriame dopady pandémie COVID-19 na životné prostredie.....	25
4.3 Dôležitosť ľudskej spolupráce v čase pandémie COVID-19.....	26
4.4 COVID-19 ako príležitosť pre únik od neudržateľného masového turizmu	27
4.5 COVID-19 a jeho vplyv na psychické zdravie a rodičovstvo	27
4.6 COVID-19 a jeho potenciálny vplyv na budúcu pôrodnosť	28

4.7	Ako nám môže COVID-19 pomôcť v boji proti klimatickej zmene?.....	28
5	METODOLÓGIA	30
5.1	Výskumný problém, výskumné otázky	30
5.2	Výskumná stratégia	30
5.3	Technika zberu dát	31
5.4	Výber vzorky, prostredie výskumu	32
5.5	Etické otázky výskumu	35
5.6	Analytické postupy	35
5.7	Hodnotenie kvality výskumu	36
6	EMPIRICKÁ ČASŤ 2020	37
6.1	Súvislosti medzi ekologickou krízou a dobrovoľnou bezdetnosťou	37
6.2	Životný štýl a kompenzácia rodičovstva	39
6.3	Zmena zhora alebo zmena zdola?	41
6.4	Koniec sveta či nádej na budúcnosť?.....	42
6.5	Výchova, rodina a okolie.....	44
6.6	Sebeckosť/ nesebeckosť	46
6.7	Úzkosti, strach a psychické problémy.....	46
7	EMPIRICKÁ ČASŤ 2021	48
7.1	Ekologická kríza a život v čase pandémie.....	48
7.2	COVID-19 ako ukážka pre boj proti ekologickej kríze?	51
7.3	COVID-19 ako nový dôvod dobrovoľnej bezdetnosti?.....	53
7.4	Zmenilo sa aj niečo iné?.....	55
	ZÁVER	57
	PRÍLOHA Č. 1	68
	PRÍLOHA Č. 2	69
	PRÍLOHA Č. 3	70
	PRÍLOHA Č. 4.....	71

ÚVOD

„Porodnosť všude v západných spoločnostiach klesá ako kámen a už po čtvrt století se pohybuje hlboko pod mírou potřebnou k prosté reprodukci populace“ (Možný 2006, s. 238)¹

Dobrovoľná bezdetnosť sa stáva čím ďalej tým rozšírenejším fenoménom, ktorý si aj napriek svojej nízkej popularite určite zaslúži svoju pozornosť. V práci by som sa chcela zaoberať témou dobrovoľnej bezdetnosti z dôvodu ekologickej (enviromentálnej) krízy. Prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov budem skúmať postoje aktérov k danej problematike, motivácie, vplyv okolia či samotnej rodiny. Mojmým hlavným cieľom je poukázať na novodobý fenomén, ktorého výskum v Českej či Slovenskej republike je doposiaľ len v začiatkoch.

Hlavnou motiváciu výberu témy je stále častejší styk s osobami, ktoré o sebe tvrdia že sú dobrovoľne bezdetní, prípadne v budúcnosti nechcú mať deti z dôvodu celosvetových ekologických problémov. Konkrétna príčina výberu je rozhovor s 22 ročnou kamarátkou študujúcou zoológiu, ktorá sa k danej téme v súkromnej facebookovej konverzácii vyjadrila týmto spôsobom: *„Hej mala som hodiny o tom a budem mať aj budúci rok, lebo som si povyberala veci o conservation²... je o tom taká skvelá kniha, volá sa The Sixth Extinction, je to depresívne ale tiež veľmi zaujímavé, keby si ju našla tak určite odporúčam. A viem, je to katastrofálne. Ja som presvedčená že je už príliš neskoro. Ja si myslím že naša generácia a možno ešte jedna po našej sú posledné čo sa budú mať ešte relatívne dobre. Nikto to neberie vážne lebo ľudská lenivosť a nevedomosť je niečo nenormálne. Fakt príliš veľa idiotov. Vrie mi až krv keď vidím niekoho hádzať odpad vonku, keď kôš je dva metre ďaleko.“*

Slovným spojením „Deti kvetov“ je väčšinou opisovaná generácia ľudí bojujúcich proti devastáciám a ničeniu životného prostredia počas búrlivej dekády 60. rokov minulého storočia. V mojej práci by som ním chcela vyjadriť neexistujúce, imaginatívne deti, ktoré z rovnakého strachu a búrenia nemali či nemajú šancu sa narodiť. Prácou by som chcela poukázať na veci o ktorých sa nehovorí. Ktoré sú tabuizované či dokonca zosmiešňované. Verím, že je dôležité popisovať presne takéto fenomény, v konečnom dôsledku môžu mať na spoločnosť ešte väčší vplyv, ako si možno dokážeme predstaviť.

---

¹ Viz. Príloha č. 1,2,3 (grafy nám podávajú informácie o miere pôrodnosti v minulých desaťročiach, takisto ukazujú na možný vývoj v budúcnosti)

²conservation– zachovanie, ochrana prírody

Dobrovoľná bezdetnosť bola v minulosti skúmaná či už prostredníctvom internetových fór, rozhovorov alebo aj dotazníkov, z ktorých vznikli rôzne teórie, na ktoré sa v svojej práci budem snažiť naviazať.

V prvej časti práce sa budem snažiť preskúmať už existujúce výskumy a zakotviť tak celý výskum do teoretického kontextu. Budem sa snažiť vysvetliť čo to vlastne ekologická (environmentálna) kríza je, ako vznikla, prečo je nebezpečná a aké sú jej možné dopady. Ďalej sa budem snažiť o teoretický popis dobrovoľnej bezdetnosti a v neposlednom rade budem skúmať výskumy zaoberajúce sa možnou predstavou budúcnosti, apokalyptickými predstavami a životným štýlom súvisiacim s uvedomením si svojho dopadu na životné prostredie.

V priebehu výskumu sa vo svete začala šíriť epidémia nového koronavírusu COVID-19, tak som sa rozhodla nájsť v kríze novú príležitosť a s prácou pokračovať. Rozhodla som sa zistiť, ako sa zmenil život mojich informátorov v priebehu jedného roka. Aký vplyv mala nová situácia na ich osudy, ako sa zmenil ich názor na dobrovoľnú bezdetnosť, ekologickú krízu a svet ako taký. V skutočnosti som túto časť nemala vôbec v pláne a k jej napísaniu má priviedol skôr osud, náhoda či iná vyššia sila podobného charakteru. Verím však, že celé moje úsilie výskum ešte viac obohatí, vylepší a podá možno o niečo zaujímavejší a ucelenejší pohľad na skúmanú problematiku.

Takisto si s istým odstupom času a novými skúsenosťami uvedomujem isté nedostatky celej práce. Napriek tomu som presvedčená, že moja snaha môže mať pre nás, spoločnosť a hlavne budúcich výskumníkov v tejto oblasti istý prínos a už teraz sa teším na výskumy podobného charakteru.

1 KAPITOLA O EKOLOGICKEJ KRÍZE

Prvá kapitola tejto práce sa zaoberá celosvetovou ekologickou krízou. Hlavným zámerom je popísať problémy, ktorým svet čelí už dnes, prípadne sú hrozbou pre budúce generácie. Namiesto pojmu ekologická kríza sa takisto dá použiť pojem environmentálna kríza, ktorej význam sa budem snažiť vysvetliť aj v rámci tejto kapitoly.

1.1 Vysvetlenie pojmu ekologická kríza

Aby sme pochopili naliehavosti ekologickej krízy, musíme pochopiť význam tohto slovného spojenia. Čo presne v sebe ekologická kríza zahrňuje? Ako jej máme rozumieť? Na túto otázku odpovedá mnoho autorov rôznym spôsobom. Niektoré ich myšlienky a názory predstavím v nasledujúcej podkapitole.

Podľa W. Trampe (2006, s. 233) je ekologická kríza všeobecne spojená s ohrozením a ničením prirodzených životných podmienok rastlín, živočíchov a ľudí. Pojmy opisujúce tento problém, ako napríklad znečistenie životného prostredia, vyhýnanie biologických druhov rastlín a živočíchov či využívanie zariadení na zneškodňovanie nadmerného množstva jadrového odpadu, nie sú podľa jeho slov adekvátne vzhľadom na naliehavosť situácie. „V dôsledku toho sme v súčasnosti ešte ďaleko od toho, aby sme videli úzke spojenie, ktoré existuje medzi porušením, zničením a odcudzením od nášho prírodného prostredia a jazykovej akcie“ (Trampe 2006, s. 232).

Howarthova koncepciu tvrdí, že ekológia síce pomáha zvládať problémy životného prostredia, nedokáže však opísať rolu človeka v spoločnosti (Howarth 1995, s. 17 – 30).

E. Kohák rozdeľuje pojem ekologickej krízy do troch rovín. Prvou z nich je: „*Havarijné poškodenie životného prostredia v tom najhmatateľnejšom zmysle*“ (Kohák 1998, s. 159). V tejto rovine by mali byť angažovaní aktivisti či ministerstvá životného prostredia. Ďalšou rovinou je: „*Rozpor medzi sústavou prírodných dejov a závislou sústavou ľudského konania*“ (Kohák 1998, 160). Táto rovina zahrňuje globálnu dimenziu, a preto by mala byť riešená medzinárodnými dohodami. Tretia rovina sa týka krízy filosofického myslenia, teda príklonu ku konzumnému spôsobu života a jediné riešenie vidí vo vymanení sa z tejto závislosti (Kohák, 1998, s. 160). Ekologická kríza podľa jeho slov: „*Vzniká z toho, že ľudstvo se stalo četné, náročné a mocné - tedy schopné zničit Zemi - ovšem nepřevzalo odpovědnost za následky svého jednání. Ekologická krize .... je ... neřešitelná, pokud se lidstvo vědomě nezhostí úlohy hledat udržitelné způsoby života na Zemi*“ (Kohák 1998, 162).

J. Šmajš (2008, s. 16) popisuje krízu ako: „*První existenciální ohrožení kultury ze strany kulturou destabilizované společnosti.*“ Na prekonanie krízy je podľa jeho slov potrebný úplne nový evolučne ontologický pohľad na svet, ktorý popisuje človeka ako pôvodne prírodnú bytosť. Šmajšov rozpor prírody-kultúry je však už mierne zastaralý.

Z uvedených definícií môžeme odvodiť, že ekologická kríza znamená ohrozenie prirodzeného životného prostredia nie len ľudskej spoločnosti, ale aj planetárnych ekosystémov živočíšstva a rastlinstva spôsobeným destabilizáciou spoločnosti. Takisto je táto kríza braná ako globálny fenomén a jej vplyv má celoplanetárne rozmery. Ekologická kríza je spojená aj s krízou myslenia a filozofie, či už u ekológov ako vedcov, ktorí neberú do úvahy rolu človeka ako súčasť spoločnosti, alebo ľudí ako obyvateľov Zeme, ktorí prešli na konzumný spôsob života a daný problém nepopisujú a tým pádom ani neriešia s dostatočnou naliehavosťou.

Namiesto pojmu ekologická kríza by sa v práci dal použiť pojem environmentálna kríza, ktorá sa v súvislosti s výskumami podobného charakteru používa častejšie. Environmentálna kríza upozorňuje práve na závažnosť problémov spojenými s nárastom svetovej populácie, chudobou, hladom, odlesňovaním a stratou biologickej rozmanitosti, eróziou pôdy, dezertifikáciou, znečistením ovzdušia a vody, kyslými zrážkami a zmenšovaním ozónovej vrstvy či zmenou klímy (Corson, Walter 1990).

1.2 Environmentálne problémy 21. storočia

V predchádzajúcej kapitole práce sme si predstavili ekologickú krízu ako ohrozenie prirodzených životných podmienok planetárnych ekosystémov. Otázkou ostáva, v čom toto ohrozenie spočíva? V čom je nebezpečné a prečo je dôležité o ňom hovoriť? „*To tam jsou doby, kdy bylo třeba shromažďovat doklady o existenci ekologické krize,*“ napísala v roku 1994 H. Librová (1994, s. 9) na začiatku svojej knihy o dobrovoľnej skromnosti. Má zmysel písať o faktoch, ktoré sú už známe? Široko rozšírené a takpovediac nevyvrátiteľné? Napriek všetkým dôkazom, vedeckým objavom a výskumom sa dnes stále nachádzame v dobe, kedy je táto téma braná za disktabilnú. Dôkazom môže byť aj kniha s názvom *Jak kultura utváří diskusi o klimatické změně* (Hoffman 2018) a výrok amerického prezidenta Donalda Trumpa: „*Toto velmi nákladné globálne otepľovanie [kľiatba] musíme zastaviť. Naša planéta mrzne, nízke teploty lámu rekordy a naši [globálne oteplení] vedci zamrzli v ľade*“ (Hoffman 2018, s. 17). Ešte stále existujú ľudia, ktorí na ekologickú či klimatickú krízu *neveria* či vedcov zosmiešňujú. Poznanie faktov preto považujem za veľmi relevantné a v kontexte tejto práce veľmi dôležité. Mali by sme sa ich obávať? Na túto

otázku odpovedá klasický filolog J. J. O'Donnell: „*Ak je to (...) založené na dôkazoch, najmä kvantitatívnych, a zároveň je to odborníkmi overené alebo aspoň overiteľné a má to vplyv na rast nášho chápania a ocenenia inteligentného rokovania, ktoré by sme ako jednotlivci alebo celá spoločnosť dokázali podniknúť, nenazýval by som to obavou.*“ (Brockman 2018, s. 447). V tejto časti práce budem vychádzať obzvlášť z knihy Bedřicha Moldana *Podmaněná planeta* (2015, s. 472 - 477). Kniha opisuje planétu Zem ako prerobenú, zmenenú, podmanenú človekom. Autor hovorí o novej epoche antropocénu, ktorej vznik datuje na začiatok globálnej industriálnej epochy, priemyselnej revolúcie. Pojem antropocén prvýkrát použil Crutzen a Stoerman³ (2000) aby tak vyjadrili skutočný rozsah zmeny, ktorú prirovnávajú k paleolitickej a poľnohospodárskej revolúcií. Ďalej budem vychádzať aj z knihy Johna Bellamyho Fostera, Bretta Clarka a Richarda Yorka s názvom *The Ecological Rift, Capitalism's War on the Earth*.⁴

1.2.1 Deväť planetárnych medzí

Foster a spol. (2010, s. 14 - 18) hovoria o antropocéne ako o novej epoche, kde najväčšie zmeny spôsobuje práve činnosť človeka a nových technológií. Podľa ich slov, problém nespočíva len v udržateľnosti ľudských spoločností, ale aj v zachovaní rozmanitosti života na Zemi. Johan Rockstrom v Štokholmskom centre výskumu odolnosti⁵ spolu s Crutzenom a popredným americkým klimatológom Jamesom Hansenom vyvinuli teóriu deviatich planetárnych medzí, ktorých zachovanie je kľúčové pre bezpečné prežitie ľudstva na Zemi. Týmto deviatimi planetárnymi medzami sú zmena klímy, okysličovanie oceánov, úbytok stratosférického ozónu, cykly dusíka a fosforu, globálne využívanie sladkej vody, zmena vo využívaní pôdy ako územia, strata biodiverzity, atmosférické aerosólové zaťaženie a chemické znečistenie. Tri z týchto medzí – zmena klímy, okysličovanie oceánov, úbytok stratosférického ozónu sa nachádzajú už v čase najväčšej naliehavosti, ktoré vedú až k destabilizácii planetárnych systémov a odklonu od „*hranic zdravej planéty*“. Tri procesy už prekročili svoje planetárne medze, konkrétne je to zmena klímy, cyklus dusíka a strata biodiverzity.⁶ Kritické oslabovanie

---

³ Za autorov pojmu antropocén sú obecné označovaní Eugene Filmore Stoermer a Paul Jozef Crutzen, Paul Jozef (Stoermer, Eugene Filmore; Crutzen, Paul Jozef: *The „Anthropocene“*. (In *Global Change Newsletter* 41/2000, pp. 17–18); termín však už predtým použili Buffon, Jenkyns, Stoppari a ako prvý pravdepodobne v roku 1922 Alexej Petrovič Pavlov; teóriu človeka ako najvýznamnejšej biogeomorfnej sily uvádza pred Stoermerom a Crutzenom tiež Rynda (IR. Gl. a reg. problematika vztahu čl. k jeho ŽP. Sisyfos, príloha zpravodaje ekologické výchovy, 1997/4)

⁴ Z angl.: *Ekologická trhliny. Kapitalistická vojna na Zemi.*

⁵ Orig. The Stockholm Resilience Centre

⁶ pozn. vyučujúceho: „*Osobně pokládám za čtvrtou překročenou mez velmi rychle postupující chemizaci prostředí, hlavně vzhledem k naprosto neodhadnutelným synergickým efektům.*“

ozónovej vrstvy sa v posledných decéniách podarilo významne zmierniť (oi. vďaka novým technológiám). Každé z týchto prekročení môžeme vnímať ako extrémnu trhlinu v planetárnom systéme. Zvyšné procesy môžeme vnímať ako významné, nie však extrémne naliehavé. Naše znalosti sa ale neustále prehlbujú a preto v budúcnosti môžeme objaviť ďalšie trhliny a medze dnes ešte neznáme. Ak bude spoločenský systém naďalej pokračovať tak ako doteraz, svet už v najbližších desaťročiach čaká ireverzibilné poškodenie životného prostredia, ktoré ohrozí väčšinu ľudstva. To všetko naznačuje, že použitie pojmu antropocén na označenie novej geologickej epochy, ktorá nahradí holocén, je opisom nového bremena, ktoré leží na ľudstve a uznaním obrovskej krízy - potenciálnej terminálnej udalosti v geologickom vývoji, ktorá by mohla zničiť svet, ako ho dnes poznáme.

Najzávažnejším environmentálnym problémom, ktorému v dnešnej dobe čelíme je zmena klímy. Zmena klímy je spôsobená vypúšťaním prevažne človekom vyprodukovaných skleníkových plynov hlavne oxidu uhličitého (CO₂) do ovzdušia. Skleníkový efekt má následný vplyv na vznik globálneho otepľovania. Dôsledkom je zvyšovanie hladiny oceánov či extrémne výkyvy počasia. Posledná správa medzivládneho panelu pre zmenu klímy (IPCC 2018) píše o dôležitosti udržania zvyšovania priemernej teploty pod 1,5°C z pred industriálneho obdobia. V dnešnej dobe stúpila teplota v priemere o 1°. Ak sa tempo stúpania nezastaví, je vysoko pravdepodobné, že oteplenie o 1,5°C nastane medzi rokmi 2030 až 2052. Už dnes môžeme pozorovať dopady globálneho otepľovania na prírodné aj ľudské systémy. Spolu so znečisťovaním, nadmerným rybolovom a okysličením oceánov má napríklad vplyv na blednutie koralových útesov, ktoré sú vitálnou súčasťou ekosystému a to hlavne pri tvorbe kyslíku (Spalding, Brown 2015). Viaceré výskumy ukázali aj spojitosť medzi vlnami horúčav spôsobených globálnym otepľovaním a zvýšenou úmrtnosťou (Roldán, E., Gómez, M., Pino, M.R. *et al* 2015), (Magoni, Manoz 2017). Emisie skleníkových plynov sa dokážu v atmosfére udržať stovky až tisícky rokov. Aby sme zvýšenie udržali pod 1,5°C nestačí emisie vypúšťať, je potrebné ich zachytiť a z ovzdušia odstrániť.

V dôsledku ľudskej činnosti sa znižuje aj úroveň biologickej rozmanitosti. Niektorí vedci dokonca hovoria o šiestom veľkom vymieraní druhov zrovnateľným s udalosťami v geologickej minulosti, napríklad s pádom meteoritov (Schulte et al, 2010). Na zastavenie týchto strát už bolo prijatých množstvo národných aj medzinárodných cieľov, vyhladky do budúca však stále nevyzerajú pozitívne. Zmenšovaním biodiverzity najviac trpia vodné ekosystémy na pevninách.

Ľudská činnosť má výrazný vplyv aj na zemský povrch. Za následkami tejto zmeny môžeme nájsť prudké odlesňovanie, pribúdanie kultivovaných plôch, rozširovanie miest, infraštruktúry a iných urbanizovaných štruktúr. Úrodná pôda trpí kontamináciou, nebezpečnými chemikáliami, eróziou či okysličovaním. Dôsledkom populačného tlaku aj zmeny klímy sa rozširuje oblasť neúrodných púští a polopúští.

Medzi prírodné služby patrí ľudstvom využívaná živá aj neživá príroda. Súčasťou neživej prírody patrí napríklad aj priestor zemského povrchu, pod ním aj nad ním, čím sa jedná aj o nerastné suroviny. Fosílna palivá tvoria až 80 percent zdrojov energie, ktorých spaľovanie nemalým spôsobom prispieva k zmene klímy. V dôsledku rastu populácie vzniká aj tlak na poľnohospodárstvo, ktoré čím ďalej tým vo väčšej miere využíva umelé hnojivá či mechanizáciu. Táto chemická kontaminácia má negatívny vplyv na prirodzenú úrodnosť pôdy.

V poslednej dobe sa stále intenzívnejšie objavuje aj problém spojený s odpadom. Plastové obaly zaplavujú oceány. Niektorí vedci predpokladajú, že do roku 2050 bude v oceánoch viac plastov ako rýb (Macarthur, 2017). Na vzostupe je však aj recyklácia a prevencia vzniku odpadov. Malé nebezpečenie nepredstavuje ani problém spojený s úložiskom rádioaktívneho odpadu, ktorého vznik vytvára rádioaktívnu záťaž na prostredie.

Zmena klímy má vplyv aj na sladkovodné zdroje, ktorých neobnoviteľná zásoba sa neustále znižuje. Moldan (2015, s. 42) o vodných zdrojoch takisto píše: „*Prakticky všetky pevninské vody jsou do určité míry znečisteny.*“ Miera znečistenia závisí od vyspelosti krajiny. Každopádne mikropolutanty, ako sú napríklad pesticídy, nedokážu spoľahlivo odstrániť ani tie najvyspelejšie z nich. Ešte na konci 19. storočia biológ Thomax Huxley (1825 – 95) oznámil Britskému parlamentu tvrdenie o ľuďmi nevyčerpatelných oceánoch (Peterson, 2018, s. 295). Dnes je už dobre známe, že oceány, ktoré tvoria dve tretiny celkového zemského povrchu sú vážne ohrozené, pričom nejde len o vážne znečistenie pobrežných oblastí. Jedná sa aj o úbytok morského života či zvýšenie hladiny v dôsledku roztápajúcich sa ľadovcov (krytosféry).

1.2.2 Konzum a materializmus

Podľa Bella a Carolana (2004, s. 1) je environmentálna sociológia disciplína skúmajúca komunity v najväčšom možnom zmysle. Okrem ľudí skúma aj rastlinstvo, živočíšstvo, pôdu, vodné systémy, ovzdušie a ich vzájomnú previazanosť. Podľa ich slov spolu vytvárajú akúsi súdržnosť, ktorú nazývame ekológiou. Jedným z najväčších

problémov dnešnej spoločnosti je podľa ich slov vysoký konzum a „nenásytnosť“ či materializmus spoločnosti. Jednou s najznámejších teórií potrieb je teória Abraháma Maslowa s názvom hierarchia potrieb. Podľa teórie sú naše základné potreby spojené s telesnými potrebami, ktoré je potrebné uspokojiť ešte pred potrebami bezpečia, vlastníctva, lásky či seba aktualizácie. Podľa tejto teórie je často posudzovaná aj úroveň spoločnosti jednotlivých krajín. Čím vyššie potreby dokáže naplňovať, tým je vnímaná ako vyspelejšia a „civilizovanejšia.“ Teória však nevysvetľuje prečo konzumujeme viac ako potrebujeme – podľa nej by nemal nikto skutočne plytvať, namiesto toho by sa ľudia mali venovať práve dobrovoľníctvu, písaniu či poézii. Niektorí ľudia to skutočne robia, častejšie je však kupovanie nových topánok, oblečenia či technologických zariadení (Bell 2004, s. 29 - 33).

Podľa psychológa Paula Watchela sa naša spoločnosť konzumom snaží zahnať pocity osamelosti zraniteľnosti – dôsledkom života bez pevných sociálnych pút. Vďaka našim majetkom sa cítime byť silnejší (Watchel in Bell 2004, s. 44). Vo väčšine častiach sú najdôležitejším sprostredkovateľom konzumu a materializmu peniaze „putujúce“ v ekonomických systémoch. Aby tieto systémy dokázali nie len fungovať, ale maximalizovať aj zisky, firmy a korporácie potrebujú fungovať čo najefektívnejšie. To vedie k zvýšenej produkcii, záťaži na životné prostredie aj nerovnosti (Bell 2004, s. 52-54).

Podľa Veblenovej teórie (Veblen 1899 in Bagwell, Bernheim 1996) majetný jednotlivci často konzumujú veľmi význačný tovar a služby za účelom ukázať svoj blahobyť a tým pádom dosiahnuť vyšší sociálny status.

Eagletonova koncepcia samotnej kultúry popisuje kultúru ako príznakovo ľudskú práve tým, že vyvoláva (alebo je založená) na raste potrieb oproti tým živočíšnym (Eagleton 2001).

1.2.3 Populácia a rozvoj

Jednou z najkontroverznejších prác všetkých čias je dielo Thomasa Malthusa s názvom *Essay on the Principle of Population*⁷ z roku 1798. Hlavná téza knihy hovorí, že bez určitej kontroly rastie populácia až k hraniciam environmentálnych limitov, čo následne môže viesť k hladomoru, chudobe, utrpeniu a nedostatku. Podľa jeho teórie existujú tri základné predpoklady ľudstva, medzi prvú z nich patrí jedlo ako jediný obmedzujúci faktor pre rast ľudskej populácie. Za druhé, Malthus kládol veľký dôraz na predpoklad, že ľudská populácia rastie geometricky (exponenciálne) a napokon považoval

---

⁷ Esej o princípe populácie

za samozrejme, že produkciu potravín je možné zvyšovať iba lineárne (Malthus in Bell 2004, s. 78). Svet sa nakoniec rozdelil na dva tábory, tzv. Malthusiovcov, zástancov a odporcov teórie o hrozbách spôsobených exponenciálnom rastom populácie. Myšlienka, že náš život má určité limity je v nesúlade s moderným uctievaním konzumácie a materializmu. Odporcovia tohto tvrdenia preto argumentujú spomalením miery rastu populácie z vrcholu v 60. rokoch 20. storočia. Pravdou však ostáva, že na to, aby populácia stúpila z 3 na 4 miliardy bolo potrebných 14 rokov, aby sa však dostala z 5 na 6 v roku 1999, bolo potrebných už len 12 rokov. Viac ako 90% dnešného rastu populácie prebieha v chudobných krajinách, a aj keby sa úroveň ľudskej populácia nakoniec ustálila, environmentálne dôsledky môžu pokračovať v raste spolu s neustálym rastom potreby nových zdrojov. V teoretickej rovine nemusí mať rast populácie žiadne environmentálne dôsledky. Tie častokrát vznikajú až z následného konzumu a produkcie tovaru a služieb. Problémom dnešnej spoločnosti je takzvaný bežiaci pás spotreby a produkcie⁸. Keďže k prežitiu na bežiacom páse produkcie potrebujeme profit, profit sa stáva našou cnosťou. Ak však chceme dokázať náš úspech v získavaní tejto cnosti, potrebujeme spotrebovať viac. Preto si kupujeme drahé, značkové autá či luxusné dovolenky. Je to dialóg ktorý nám ale nepomáha na ceste k environmentálnej udržateľnosti. Zmenou k lepšiemu používaniu technológií a sociálnym systémom môžeme environmentálnym dôsledkom zabrániť, avšak vzhľadom na zatiaľ neuskutočiteľné obývanie priľahlých planét, či malým zmenám v konzume a spoločnosti, musíme brať „populáciu“ naozaj vážne. Niektorí môžu brať Malthusiovu teóriu ako mizantropnú, koniec koncov sú deti jednou z najdôležitejšou súčasťou väčšiny ľudských životov. Preto odporúčanie mať menej detí môže znieť ako nenávidenie ľudstva či samotných ľudí. Kontrola pôrodnosti môže viesť k pocitu menejcennosti jednotlivých národností s menším počtom obyvateľov. S touto kontrolou majú častokrát problém aj hodnotové systémy jednotlivých náboženstiev (Bell 2004, s. 53 - 93).

Problémom preľudnenia sa v 60. rokoch zaoberal aj Paul Ehrlich. V svojom diele s názvom *The Population Bomb* vydané v roku 1968 píše o dvoch východiskách z vysokého tlaku na prírodné zdroje v dôsledku ľudskej činnosti. Prvé spočíva v zmene politiky rodiny, plánovania rodičovstva a podpore rodín s menším počtom detí. Táto zmena je však podľa jeho slov náročná a jedinou alternatívou tak ostáva nechať príroda jednat podľa svojich pravidiel (Heywood 1992 in Novák 2006, s. 76).

---

⁸ The Treadmill Production (Gould, Pellow, Schnaiberg 2008)

Znižovaním počtu obyvateľov sa zaoberá aj takzvaná hlbinná ekológia a kontroverzné tvrdenie Naessa: „*Podle hlubinné ekologie v biosféře existuje základní demokracie. Cílem hlubinné ekologie není jen stabilizovat lidskou populaci, ale snížit její početnost na udržitelné minimum bez revoluce či použití diktatury. Myslím, že pokud chceme zachovat pestrost kultur, jaká tu byla ještě před sto lety, nemělo by na Zemi žít víc jak sto miliónů lidí.*“ (Naess 1997 in Novák 2006, s. 78)

2 KAPITOLA O DOBROVOLNEJ BEZDETNOSTI

Tretia kapitola tejto práce sa zaoberá pojmom dobrovoľnej bezdetnosti. Hlavným cieľom je popísať už známe teoretické prístupy pri skúmaní dobrovoľnej bezdetnosti a prostredníctvom nich naviazať na výskumy už potvrdzujúce súvislosti medzi dobrovoľnou bezdetnosťou a ekologickou krízou.

2.1 Vysvetlenie pojmu dobrovoľná bezdetnosť

Pojem dobrovoľnej bezdetnosti je často spájaný s nedobrovoľnou bezdetnosťou. Ako píše H. Hašková vo svojej knihe s názvom *Fenomén bezdetnosti* (Hašková 2009, s. 123–127) výskumy, ktoré sa zaoberajú reprodukčným chovaním jednotlivcov sú spravidla založené na možnosti voľbe jedincov vďaka široko dostupným, moderným antikoncepčným prostriedkom. Nedobrovoľná bezdetnosť je podľa Haškovej spájaná s biologickou neplodnosťou. Dobrovoľná bezdetnosť je založená na voľbe respektíve nevôli k rodičovstvu. H. Haškovej výskum dokazuje, že len málo bezdetných sa stalo bezdetnými dobrovoľne: „*Vyslovení volby bezdětnosti před ostatními, ale i před sebou samým je velmi náročné*“ (Hašková, 2009, s. 123). Dobrovoľná či zvolaná bezdetnosť nemusí znamenať odmietnutie asistovanej reprodukcie či adopciu, preto sa o tejto téme dá ľahko polemizovať a hranice medzi dobrovoľnosťou a nedobrovoľnosťou sú veľmi nejasné. Stigmatizovanie bezdetnosti často robí z dobrovoľne bezdetných vinných, nedobrovoľne bezdetní sú vnímaní ako poľutovaniahodní.

V zahraničí sa rozdiel medzi dobrovoľnosťou a nedobrovoľnosťou rodičovstva často označuje ako *childless* a *childfree* jednotlivci či páry.⁹ Pojem *childfree* označuje osobu, ktorá netúži alebo neplánuje mať deti. Pôvodne sa tento pojem začal používať v roku 1972¹⁰ ako kontrast k pojmu *childless*, pretože prvý pojem (*childfree*) označuje tých, ktorí sa aj napriek dobrým ekonomickým a biologickým podmienkam rozhodnú nemať deti, zatiaľ čo druhý pojem zvyčajne odkazuje na tých, ktorí túžia, ale nemôžu byť rodičmi z biologických dôvodov (Tessarolo 2006 in Nelini, Agrillo 2008). Blackstone (2014, s. 68-70) upozorňuje na fakt, že štatistiky pôrodnosti, ktoré sa vyskytujú v článkoch o *childfree*, teda dobrovoľnej bezdetnosti tento rozdiel nerozlišujú, pričom do úvahy neberú ani adopciu. Článok poukazuje aj na vyjadrenie pápeža Františka, ktorý verí, že dobrovoľne bezdetní: „*Sú odsúdení k starobe v samote s trpkou horkosťou osamelosti.*“ Štúdiá tiež poukazuje na fakt, že bezdetní (či už dobrovoľne alebo nedobrovoľne) sa

⁹ Childless – nedobrovoľne bezdetní, childfree – dobrovoľne bezdetní

¹⁰ National Organization for Non-Parents

častejšie zapájajú do života komúnit, dobrovoľníckych aktivít a podobne, čím nemalou mierou prispievajú do chodu spoločnosti. Dominantný názor spoločnosti však stále považuje rodičovstvo ako rozvážnejšie, zrelšie rozhodnutie a bezdetnosť ako formu deviantného správania.

Ďalší autori, ktorí o tomto rozdiely hovoria sú C. Lampan a S. Dowling-Guyer (1995, s. 213-222). Zatiaľ čo predchádzajúce štúdie poukazujú na nezodpovedné správanie dobrovoľne bezdetných, C. Lampan a S. Dowling-Guyer píše o nezodpovednom správaní nedobrovoľne bezdetných, ktorí sa kvôli stresu, časovej záťaži života založeného na budovaní kariéry, stali biologicky neschopnými splodiť potomka.

Hranica medzi dobrovoľnou nedobrovoľnou a bezdetnosťou je preto podľa môjho názoru, tak ako poukázala aj H. Hašková, nie úplne jasná. K bezdetnosti môže viesť veľa faktorov, a preto rozhodnutie nemusí byť vždy dobrovoľné. V práci sa však budem snažiť sústrediť na vedome zvolenú dobrovoľnú bezdetnosť z dôvodu ekologickej krízy, ktorá predpokladá biologickú schopnosť reprodukcie. V práci som sa dôvodmi dobrovoľnej bezdetnosti zaoberala zatiaľ len okrajovo, každopádne všetky tri uvedené štúdie opomínajú ekologickej krízy ako dôvod zvolenej bezdetnosti. Môže nám tento fakt naznačiť možný strach dokazovaných priznať „iracionálnu“ úzkosť? Jedna zo štúdií (Víznerová 2006, s. 78-93), ktorá by mohla toto tvrdenie podložiť, skúma diskusné fórum dobrovoľne bezdetných, kde sa mnoho anonymných prispievateľov v tzv. „childfree_zone“¹¹ vyjadruje o svojom rozhodnutí ako o nesebeckom a ekologickom: „*Myslím si, že bezdetní ľudia sú najmenej sebecký zo všetkých. Snažia sa šetriť zdroje pre zvyšok už narodenej spoločnosti*“ (Subha, 3. 1. 2004). Väčšina diskutujúcich sa snaží obhájiť svoju nesebeckosť prispievaním na charitu, posielaním jedla ľuďom v núdzi, alebo zmenšením svojho dopadu na životného prostredia: „*Iné vysvetlenie sebeckosti rodičov podávajú tí dobrovoľne bezdetní, ktorí sa zaujímajú o problém ekologickej krízy, preľudnenia planéty, plytvania a vyčerpania zdrojov pod. (Nutné však poznamenať, že takmer všetci účastníci sa vo svojich príspevkoch spomenuli tieto témy, ktoré pravdepodobne považujú za súčasť uvažovania o problematike dobrovoľnej bezdetnosti). Podľa dobrovoľne bezdetných je teda bezohľadné a sebecké rodiť deti vo svete, ktorý musí čeliť všetkým týmto globálnym problémom - predovšetkým problému preľudnenia.*“

---

¹¹ Childfree_zone – zóna dobrovoľne bezdetných

2.2 Teoretické prístupy vo výskume bezdetnosti¹²

2.2.1 Teória individualizácie a kultúrnej zmeny

„Najdôležitejšie zo všetkých zmien, ktoré vo svete prebiehajú, sú tie, ktoré sa odohrávajú v našom osobnom živote – v sexualite, v partnerských vzťahoch, v manželstve a v živote rodiny“ (Giddens 2010, s. 69). Analýzy spoločenského vývoja prebiehajúce vo svete, často ukazujú smerovanie ku koncu rodiny. Jedným z dôvodov je práve oslabenie tradičných mechanizmov sociálnej kontroly, strata opory náboženskej viery behom rýchlo rastúcej urbanizácie. V dnešnej štandardizovanej, neskoro modernej dobe závislej na trhu, nie je pre dieťa príliš veľa miesta. Tak sa uvoľňuje vzťah medzi osobnou a rodinnou biografiou. S manželstva sa stáva zmluvný vzťah, ktorý sa dá jednostranne vypovedať. Vzhľadom na všadeprítomný apel na stále zvyšujúcu sa životnú úroveň, je takmer nemožné nevyužívať ženskú ekonomickú kapacitu. „Dítě je považováno za element brzdící individualizaci“ (Možný 2006, s. 241). Dieťa ako zmysel života vidia hlavne ženy v nižších spoločenských triedach, ženy s univerzitným vzdelaním majú častokrát problém zapojiť materstvo do svojho profesionálneho života alebo sami seba nevnímajú ako schopné vychovať potomstvo. So zvyšujúcou sa liberalizáciou sa legitimizuje aj ženský záujem o sex a sexuálne vzťahy. Ak je však tržná spoločnosť skutočne spoločnosťou bez detí, nie je iné východisko než jej zánik (Možný 2006, s. 234 -243).

Giddens (1992 in Hašková 2006, s. 38) píše o zmene vzájomných medziľudských vzťahov. Tvrdí, že v neskorej modernej dobe už nejde o nájdenie samotného partnera, ale o emocionálnu väzbu ktorá vzniká a zaniká.

Lesthaeghe (1995 in Hašková 2006, s. 38) tvrdí, že človek sa v procese zmien stáva sebeckejší a svoje potreby a slobodnú voľbu kladie pred už zaužívané normy.

2.2.2 Teória racionálnej voľby

Najzakladanejšiu teóriu racionálnej voľby predstavuje Beckerov model (Becker 1991 in Hašková 2006, s. 39), ktorý predpokladá racionálne uvažovanie domácnosti o jednotlivých spotrebiteľských úkonoch, medzi ktoré patrí aj zadováženie si dieťaťa. Pre čo najlepšie uspokojenie svojich potrieb zvažujú jednotlivé výnosy a náklady, a to aj v prípade detí. Náklady na dieťa môžu byť priame – peňažné náklady a náklady stratených príležitostí, teda času, ktorý by sa dal využiť iným spôsobom než výchovou detí. Výnosy z detí závisia na kvalite dieťaťa, do ktorého je potrebné investovať. So stále zvyšujúcou sa

---

¹² Názvy jednotlivých podkapitol sú prevzaté z Hašková, 2006 s. 37 - 43

úrovňou vzdelania a sebarealizácie žien mimo rodinu a neustále sa zväčšujúcou ponukou tovaru, ktorý konkuruje rodičovstvu, sa dopyt po dieťati znižuje. Tento trend však dokáže redukovať správne nastavená sociálna politika pomocou rôznych rodinných prídavkov či daňových úľav.

2.2.3 Teória sociálnej anomie

Teória sociálnej anomie sa v sociológii objavila hlavne vďaka prácam Durkheima (Durkheim 1964, 1966) a Mertona (1966). Durkheim opísal sociálnu anómiu ako stav uvoľňovania sociálnych noriem, v ktorej sa plánovanie budúcnosti stáva náročnou výzvou v neustále sa meniacom svete. Človek preto žije dezorientovane a so stratou životných istôt.

Podľa Mertona ľudia stanovujú svoje ciele v rámci kultúrnych štruktúr, ktoré chcú dosiahnuť v rámci inštitucionalizovaných prostriedkov. Pokiaľ dochádza k disharmónii medzi týmito cieľmi a prostriedkami, dochádza k sociálnej anomii. Tým človek stráca dôveru k sociálnym normám či sociálnym inštitúciám.

Existujú určité dôkazy, ktoré tvrdia, že ak sa už človek nachádza v stave sociálnej anomie, môže svoju neistotu zmierniť práve narodením dieťaťa (Hašková 2006, s. 41).

2.2.4 Teória sociálnych sietí

Teória sociálnych sietí sa zaoberá najmä myšlienkou redukcie neistoty vďaka pevne zakotveným vzťahom v rámci sociálneho kapitálu určitého jedinca. Podľa Bourdieuhovej definície sociálneho kapitálu sa miera sociálneho vplyvu a vzťahov dá odlišovať podľa kvality a kvantity týchto známostí. Jeden zo zaujímavých výskumov v tejto oblasti predstavuje dielo Bernardi (2004), ktorá preukázala vplyv hustoty siete vrstovníkov na synchronizáciu ich reprodukčného chovania v severnej časti Talianska v rámci obdobia rapídneho poklesu pôrodnosti ešte pred 90. rokmi 20. storočia (Hašková 2006, s. 42).

2.2.5 Teória genderovej spravodlivosti

Teória genderovej spravodlivosti vychádza najmä z diel McDonalda (McDonald 2002, 2000a, 2000b in Hašková 2006, s. 42). McDonald upozorňuje na fakt, že moderný kapitalizmus zvyšuje úroveň bezdetnosti a znižuje mieru plodnosti. Kapitalistický systém vedie človeka k odklonu od dlhodobých záväzkov ako je rodičovstvo či zakladanie rodiny. Spoločnosť preferuje jedincov bez záväzkov, slobodných a bezdetných. Trh predpokladá mobilitu, voľnosť a individualizmus. Rodina naopak požaduje obetavosť, až altruistický prístup. Macura a McDonald (2003, in Hašková 2006, s. 43) dodávajú, že: „*Strídání*

jednoho módu s druhým během 24-hodinového cyklu prostě nefunguje a triáda soutěživosti, individualismu a averze vůči riziku zvítězí, což vede k nízké plodnosti”.

Výskumy dokazujú vyššiu pôrodnosť v krajinách s liberálnou politikou než v krajinách s konzervatívnymi prístupmi k rodičovstvu, ktoré predpokladajú dlhoročnú starostlivosť o dieťa v prostredí domova, s nedostatkom inštitúcií slúžiacim k starostlivosti o deti. V bývalom západnom Nemecku dosahuje bezdetnosť žien vo veku 30–39 rokov 30%, percentá sa zvyšujú aj spolu s dosiahnutým vzdelaním (Höhn 2005 in Hašková 2006, s. 43). Česká republika dlhodobo vynikala nízkou mierou bezdetnosti, u žien narodených v rokoch 1950-1969 dosahovala len okolo 5%. Pre generáciu 1982-1986 sa percentá zvýšili už na 18%. Pre mladšie generácie sa očakáva miera bezdetnosti o niečo menšia, presnejšie okolo 11% (Kurlín 2019).

3 KAPITOLA O ŽIVOTE S EKOLOGICKOU KRÍZOU

Štvrtá kapitola tejto práce má v úmysle skúmať teoretické možnosti života budúcich generácií. Kapitola sa zaoberá aj dobrovoľnou skromnosťou, životným štýlom, ktorý s uvedomením si ekologických problémov často súvisí.

3.1 Biologická antropológia a ekologická kríza

Biologická antropológia alebo fyzická antropológia študuje biologickú variabilitu ľudstva. Vďaka nej dokážeme pochopiť miesto človeka v prírode a popísať ho ako biologickú bytosť (Soukup 2004, s. 14). Táto kapitola má za cieľ skúmať otázku, ktorú už položila Librová (1994, s. 17): „*Je vôbec nejaká naděje, že by se v dohledné době mohlo v hodnotové orientaci běžného Evropana něco změnit? Nebo se prostě musíme s ekologickou krizí smířit a žít s ní tak, jak žijeme s nevy léčitelnou nemocí?*“ Človek, ako tvorca kultúry, získal schopnosť tzv. *ofenzívnej adaptácie*. Svoj život už neprispôsobuje svojmu okoliu, svoje okolie prispôsobuje svojmu životu. V každodennom správaní sa väčšina jedincov zaujíma o potreby svojej malej sociálnej skupiny – rodiny a najbližších priateľov a k obmedzenému fyzickému priestoru. Preto slogan „mysli globálne, konaj lokálne“ je podľa niektorých autorov nenaplniteľný (Librová, 1994 s. 18,19). Dnes však žijeme v ére ďalekosiahlej globalizácie, sociálnych sietí a cestovania. Môže to mať vplyv aj na naše myslenie? Každý deň sme vystavení informáciami z celého sveta, vďaka prepojenosti máme šancu komunikovať s ľuďmi, ktorých sme nikdy nemuseli stretnúť. Rozrastajú sa naše malé komunity o ľudí z celého sveta? Možnú odpoveď nám teoreticky dokáže poskytnúť aj vlna celosvetových školských protestov proti klimatickej zmene (Fridays for Future) či vymieraniu druhov (Extinction Rebellion). Nedávne udalosti spojené už so spomenutými protestmi nasvedčujú k potvrdeniu tvrdenia, že generácia vyrastajúca v dobe nových technologických objavov je voči svetu citlivejšia a klimatickú zmenu vníma ako „*Tu a Teraz*“ (Maxwell 2020). Môže nám nové myslenie pomôcť „*zmeniť svet*“? Podľa Librovej (1994 s. 19) je rádioaktívne žiarenie, skleníkový efekt, či ozónová diera príliš abstraktné pre ľudskú antropológickú výbavu, ktorá sa tisícky rokov významne nemenila.

3.1.1 Kognitívna disonancia

Teória kognitívnej disonancie vychádza z predpokladu, že dva odporujúce sa typy poznania – myšlienok – sú zdrojom nepokoja, ktorý motivuje jedinca k odstráneniu rozporu. Človek sa tento stav snaží zmeniť a navodiť znova poriadok – kognitívnu konsonancie (Hoeksema et al. 2012 s. 808). Na jej dosiahnutie máme dve možnosti: 1.

môžeme racionálne zmeniť svoje chovanie, 2. môžeme nežiadúce informácie vytesniť. Ak nastolenie kognitívnej konsonancie vyžaduje veľkú zmenu, človek väčšinou volí druhú možnosť. V prípade ekologickej krízy sa to prejavuje akceptáciou drobných zmien ako je napríklad recyklovanie, či dodržiavanie ekologického desatora (Librová 1994, s. 20). Odstavenie auta či vzdanie sa letnej dovolenky takmer neprichádza do úvahy.

3.1.2 Transgresívna činnosť

Dnešný konzumný spôsob života môže byť spôsobený aj transgresívnou činnosťou, ktorá je opakom repetitívnych, reprodukčných činností typických pre prírodu. Človek má schopnosť dokázať viac a ako jediný druh nie je spokojný s tým čo má. Transgresívna činnosť môže byť zameraná na objekty (čím vzniká konzum), ale aj na vedeckú alebo umeleckú činnosť, odklon od zhromažďovania vecí, čo poskytuje aj nádej na zmenu (Librová 1994, s. 21) (Petrušek, 1986).

3.2 Apokalyptické imaginácie

Klimatická zmena predstavuje globálnu krízu s ktorou ľudstvo doposiaľ nemá žiadne skúsenosti. Je prezentovaná ako realita, ktorej by sme sa mali vyhnúť, ale zároveň aj ako niečo neodvratné. Klimatická zmena preto v spoločnosti nevyhnutne vyvoláva apokalyptické predstavy. Samotný pojem apokalypsa môže mať rôzne interpretácie – ako náhly koniec ľudského sveta, alebo ako svet naruby s rozdrvenými dominantnými silami (Skrimshire 2010, s. 3-4).

Pre politické a etické otázky klimatickej zmeny je dôležité to, ako je táto zmena predstavovaná v príbehovej aj dramatickej podobe. V západnom svete prevláda prometeovský pohľad, kde predpoklad ľudského pokroku zahŕňa schopnosť vysporiadať sa s problémami ako je klimatická zmena. Táto predstava usudzuje, že ľudské konanie a činy sú nevyhnutne dobré. Alternatívny naratívny prístup bojuje proti nadvláde človeka a antropocentrizmu, ktorý sa považuje za jadro celého problému. Vyhranenejšie predstavy sa domnievajú, že samotná planéta sa pomstí ľudstvu za jej zničenie. Historické predstavy apokalypsy siahajú až do čias začiatkov judaizmu a kresťanstva (Skrimshire 2010, s. 255-256).

3.3 Kresťanstvo a judaizmus

Jeden z najznámejších príbehov o konci sveta predstavuje dielo kresťanského aj židovského sveta, Starý Zákon z knihy Biblia. Dielo nemá len teologickú, ale aj historickú hodnotu (Rendtorff 1996, s. 376).

Apokalyptickú imagináciu vieme vidieť už v prvej knihe s názvom Genezis. „*Ked' pán videl, že ľudská nerest na zemi je veľká a že všetko zmýšľanie ich srdca je ustavične naklonené na zlé, pán oľutoval, že stvoril človeka na zemi. Bol skormútený a v srdci povedal: „Vyničím zo zemskeho povrchu ľudí, ktorých som stvoril: človeka aj zvieratá, plazy aj nebeské vtáctvo, lebo ľutujem, že som ich urobil“ (Gn. 6, 5-7).*

Kresťanstvo aj judaizmus takisto verí v posmrtný život. Dramatická predstava pekla nám môže napomôcť k tomu, aby sme videli, ako môže vyzerat' svet po zániku ľudstva (Skimshire 2010, s. 256).

3.4 Individuálna zodpovednosť

Dokáže jednotlivec niečo zmeniť, alebo je potrebná systémová zmena? Na túto otázku sa snažia odpovedať aj knižky H. Librovej o dobrovoľnej skromnosti (Librová, 1994; Librová 2003; Librová, 2017). Séria skúma ľudí, ktorí sa rozhodli žiť „*v súlade s prírodou,*“ vzdať sa moderných technologických výdobytkov. Aj napriek miernej skepse zo súčasnej situácie, autorka hľadá skryté motivácie a hodnoty jednotlivých informátorov. V poslednej knižke zo série sa autorka pýta, prečo v pokračujúcej devastácii klesá záujem o ochranu prírody a prečo niektorí aj napriek tomu zostávajú verní svojej pravde? Librová v rozhovore pre Český rozhlas hovorí: „*Podle mě má smysl paliativní péče o přírodu – vím, že situace je vlastně ztracená, že ekosystémy se hroutí a v blízké budoucnosti pravděpodobně dojde k nějakému velkému propadu, ale i tak mohu usilovat, aby v nejbližších dnech, měsících a letech prosperovala zvířata, aby moje půda na zahradě měla dobrou biologickou kvalitu a podobně*“ (Medková 2017).

Iní autori, ešte v svojom čase pôsobenie (napr. F. Capra 1985; R. Metzner 1991 in Librová 1993, s. 184) tvrdili, že prípady dobrovoľnej skromnosti môžu viesť k zásadnej zmene vo vývoji ľudskej kultúry. Situáciu videli ako predzvesť blížiacej sa ekologickej globálnej revolúcie, ktorá by sa však musela udiať veľmi rýchlo.

Niektorí autori sa domnievajú, že individuálna zmena môže viesť až k systémovej zmene politického sveta. Jedným z týchto autorov je aj McMahon (2019), ktorý sa snaží skúmať súvislosti medzi stávkami študentov s názvom Fridays for Future započatých vďaka aktivizmu Greta Thunberg. Autor píše, že čím nižšiu uhlíkovú stopu majú jednotliví ekologickí vedci snažiaci sa o systémovú zmenu, tým sú pre spoločnosť dôveryhodnejší.

3.5 Environmentálny žiaľ

S ekologickou krízou častokrát súvisia aj psychické problémy. O takzvanom environmentálnom žiali hovorí aj H. Librova: „*Environmentální žal je psychiatrická diagnóza, je to reakce na ztrátu nějakého přírodního objektu, bytosti nebo biologického druhu*“ (Medková 2020). Librova tiež tvrdí, že ľudia, ktorí prežívajú environmentálny žiaľ bývajú ostrakizovaní a nepochopení spoločnosťou.

S enviromentálnym žiaľom spôsobeným neistotou budúcnosti sa podľa článku J. Macy (1995) vyrovnávame troma spôsobmi: Nedôverou, popieraním a dvojím životom. Nedôveru v nás podľa jej slov spôsobuje nemožnosť „ochutnať“ toxíny primiešané v jedle či vode. Je ťažké zachytiť vymieranie žiab či iných živočíšnych druhov. Popieranie je reakcia na nedôveru vedeckým poznatkom a vedcom samotným, ktorí môžu hľadiť práve len na svoje záujmy. Viest' dvojí život znamená žiť ako pred uvedomením si všetkých environmentálnych problémov, avšak už s tichým uznaním dôsledkoch. Podľa Librovej sa tento žiaľ pretavuje aj do takzvaného eco-aktivizmu či zmene hodnotových systémov daného človeka (Medková 2020).

Podľa výskumu G. Böhm (2003) sa zdá, že ľudia sa obávajú budúcich dôsledkov environmentálnych rizík viac, než ľutujú minulé následky.

4 KAPITOLA O SVETOVEJ PANDÉMII NOVÉHO KORONAVÍRUSU COVID-19

4.1 COVID-19

Po celé storočia bola spoločnosť zmiataná rôznymi epidémiami, ktoré svojim spôsobom ovplyvňovali nie len individuálne životy ľudí, ale hlavne celé fungovanie spoločnosti. Iné nebolo (a nie je) ani s pandémiou nového koronavírusu COVID-19. Svetová zdravotnícka organizácia vyhlásila 30. januára 2020 COVID-19 za mimoriadnu udalosť v oblasti verejného zdravia medzinárodného významu a 11. marca 2020 za pandémiu.

Svet je omnoho prepojenejší ako kedysi, miera globalizácie sa prehlbuje v dôsledku čoho sa výskyt zdanlivo skromného množstva prípadov zápalu pľúc v Čínskom meste Wu-
chan, stal jednou z najhorších pandémií v histórii ľudstva (Balkhair, 2020). Podľa oficiálnych dát do dnešného dňa (5.5.2021) evidujeme 154 miliónov prípadov nakazenia, 91 miliónov uzdravení a 3,23 milióna úmrtí (Gardner, 2020) a úmrtia neustále pribúdajú.

4.2 Nepriame dopady pandémie COVID-19 na životné prostredie

Ľudstvo ovplyvňovalo svoje prirodzené životné podmienky už od nepamäti. Aby sme dokázali uspokojiť neustále rastúci dopyt zväčšujúcej sa populácie, industrializácia a urbanizácia sa stali nevyhnutnými. Časom sa preukázala ich zrejma škodlivosť na životné prostredie. COVID-19 však zapríčinil niečo nepredvídateľné, a to zatvorenie takmer každého malého aj veľkého mesta, obmedzenie dopravy. Takmer na celom svete všetky miestne a ústredné správy doslova zakázali voľný pohyb svojich občanov mimo domova, aby zabránili komunitnému prenosu nákazy. Najrôznejšie náboženské, kultúrne, spoločenské, vedecké, športové a politické masové zhromaždenia ako Hajj či olympijské hry, boli zrušené. Z dôvodu pozastavenia priemyselných odvetví sa emisie priemyselného odpadu do značnej miery znížili. Na cestách sa takmer prestali vyskytovať akékoľvek vozidlá, čo viedlo k takmer nulovým emisiám skleníkových plynov či únikom drobných, toxických častíc do životného prostredia. Z dôvodu menšieho dopytu po energii v priemysle sa výrazne znížilo používanie fosílnych palív alebo konvenčných zdrojov energie. Ekosystémy sa vo veľkej miere začali obnovovať (Chakraborty, Maity, 2020).

Už prvé výskumy z roku 2020 poukazujú na rôznu mieru vplyvu pandémie COVID-19 na životné prostredie či už v pozitívnom alebo negatívnom slova zmysle. Zambrano-Monseratte a jeho kolegovia (2020) píšú o existencii značnej súvislosti medzi

pohotovostnými opatreniami a zlepšenou kvalitou ovzdušia, čistejšími plážami a znížením hluku. Na druhej strane poukazujú aj na negatívne aspekty, ako je napríklad zníženie recyklácie a zvýšenie odpadu, ktorý okrem ovzdušia ešte viac ohrozuje kontamináciu fyzických priestorov (vodu a pôdu).

Veľké zmeny nastali aj v oblasti environmentálneho aktivizmu. Murray Lee (2021), austrálska profesorka kriminalistiky, upozorňuje na zvýšenú rizikovosť environmentálnych protestov v čase všeobecne prijatých opatrení spojených s ochranou verejného zdravia. Jej výskum zdôrazňuje rolu zákonodarcov, ktorých predpisy, možné pokuty a iné formy trestov podlomili kolená mnohým environmentálnym aktivistom. Lee rovnako zdôrazňuje skutočnosť, že korporácie vinné z trestných činov proti životnému prostrediu čelia kritike regulačných orgánov len veľmi ojedinele.

Od prvých študentských štrajkov, ktoré sa datujú od augusta 2018, sa na klimatických protestoch zúčastnilo milióny prevažne mladých ľudí. Okrem neustáleho upozorňovania na zhoršujúce sa podmienky v oblastiach životného prostredia, dokázalo toto nové hnutie vybudovať pevné medzinárodné siete protestujúcich, zhromaždiť priaznivcov prostredníctvom sociálnych sietí. Všetko v relatívne veľmi krátkom časovom úseku. Výskum týchto sietí a celková rola antropológov by podľa slov Storcha a jeho kolegov (2021) mohla mať významný vplyv na prechode do „*iného*“ sveta po skončení pandémie Covid-19.

4.3 Dôležitosť ľudskej spolupráce v čase pandémie COVID-19

Existujúce dôkazy naznačujú, že ľudské hodnoty a miera ich zdieľania spoluobčanmi sú dôležitými faktormi pri riešení krízy COVID - 19. Jednotlivci, ktorí prikladajú vyšší význam hodnotám seba presahovania (napr. zodpovednosti) a ochrany (napr. bezpečnosti), sú s väčšou pravdepodobnosťou v súlade s usmerneniami proti šíreniu vírusu COVID-19. Navyše vnímanie zdieľaných spoločenských hodnôt dokáže vyvolať pocit prepojenia, ktorý môže byť rozhodujúci pri podpore kolektívneho úsilia o potlačenie pandémie (Wolf et al. 2020).

Aká je dôležitosť podobných hodnôt v boji proti klimatickej zmene? Touto otázkou sa zaoberá výskum Cheung, Luke a Maio (2014). Závety ich práce dokazujú, že ľudia, ktorí dôrazne presadzujú hodnoty vlastnej transcendencie, neustále preukazujú silnejšie osobné morálne normy a zámery zapojiť sa do environmentálneho aktivizmu. K podobným záverom dospel aj výskum García a Bucciola (2020).

4.4 COVID-19 ako príležitosť pre únik od neudržateľného masového turizmu

Od vypuknutia pandémie COVID-19 sme mohli sledovať nie len obmedzenia v sektore služieb, obchodu či kultúry, ale aj v mobilite miestneho, regionálneho a globálneho významu. Mestá ako Miláno, ktoré boli ešte donedávna centrom masového turizmu, stíchli. Múzea sa zatvorili, pláže vyľudnili, obchodné centrá a reštaurácie obmedzili svoje služby. Ekonomická škody sú bezpochyby enormné. To, ako sa bude situácia vyvíjať po stabilizácii spoločnosti je zatiaľ veľmi otáznе. Prinajmenšom však máme šancu vidieť svet, ktorý sa dostal do pomalšieho tempa bez neustálej potreby presunu a cestovania. Loannies a Gyimóthy (2020) v tom vidia veľkú príležitosť ku zmene k udržateľnému turizmu.

Podobnými myšlienkami sa zaoberá aj Wells (2020). Podľa jeho slov COVID-19 odhaľuje zlomy v súčasnom globálnom sociálnom-technickom poriadku a ponúka vyhliadky na niekoľko alternatívnych verzií budúcnosti: tzv. „*business as usual*“¹³, „*managed transition*“¹⁴, „*chaotic transition*“¹⁵ a „*managed degrowth*“¹⁶.

4.5 COVID-19 a jeho vplyv na psychické zdravie a rodičovstvo

Vplyv celosvetovej krízy na psychické (aj fyzické zdravie) spoločnosti je preukázateľne nepopierateľný. Okrem existenčných problémov spojených so stratou zamestnania, sa mnoho z nás muselo (a neustále musí) vyrovnávať so zlým zdravotným stavom či smrťou svojich najbližších. Spolu so zákazom vychádzania či navštevovania kultúrnych alebo nákupných centier, sa životy ľudí po celom svete v mnohých smeroch museli jednoducho zmeniť a prispôbiť novým životným podmienkam. Podľa BMJJournal (2020) najrizikovejšiu skupinu predstavuje generácia našich starých rodičov, ktorá je najnáchylnejšia k pocitu osamelosti a opustenosti. Ďalšiu rizikóvu skupinu predstavuje mládež a mladí dospelí, ktorým kríza narušila výuku a vzdelávanie. Treťou skupinou v poradí sú ženy, ktoré s väčšou pravdepodobnosťou poskytujú starostlivosť v akejkoľvek podobe, sú náchylnejšie k strate zamestnania z dôvodu potreby starostlivosti

---

¹³ *Obchod ako obvykle* – scenár predpokladá, že svetový obchod v zásade pretrváva a že dlhová spotreba materiálu naďalej podporí ekonomický rast meraný HDP.

¹⁴ *Riadený prechod* – scenár, ktorý predstavuje ekologicky udržateľnú rekonštrukciu ekonomík pomocou technológií zabezpečujúcich udržateľnejšiu výrobu a spotrebu

¹⁵ *Chaotický prechod* -V tomto scenári vedie napätie medzi slabnoucou globalizáciou a znovu sa rozvíjajúcim obranným nacionalizmom k fragmentácii a konečnému zrúteniu mechanizmov globálnej regulácie a riadenia.

¹⁶ *Riadený znížený rast* - Pri riadenom raste je jeho zámerným cieľom zníženie ekonomiky v celkovom rozsahu

o deti v dobe zatvorených škôl a školských prevádzok. Takisto častejšie čelia domácemu násiliu.

Výskum Achterberga a jeho kolegov (2020) preukázal zvyšujúcu sa mieru negatívnych pocitov rodičov (úzkosť, depresie, nezáujem a citlivosť v medziľudských vzťahoch). V prípade detí sa preukázala zvyšujúca sa miera všeobecne neprijateľného správania. Za príčinu týchto negatívnych pocitov a neprijateľného správania detí považujú výskumníci zvyšujúcu sa mieru stresu v rodine. Vnímaný stres u rodičov a detí bol spojený s negatívnymi stratégiami jeho zvládania či nadmernou reaktivitou rodičov.

4.6 COVID-19 a jeho potenciálny vplyv na budúcu pôrodnosť

Ullah a jeho kolegovia (2020) na základe rozsiahlej už existujúcej literatúry a údajov získaných počas podobných udalostí predkladajú článok, ktorý podáva prehľad možných demografických dôsledkov. Pokiaľ ide vplyv na populáciu, epidémie všeobecne vykazujú spoločný vzorec, ktorý je pozoruhodne podobný prírodným katastrofám, t. j. Prudký pokles pôrodnosti, po ktorom nasleduje postupný a neskôr prudký nárast pôrodnosti tzv. baby boom. Od chrípky po COVID-19, epidémie (a pandémie) si v histórii ľudstva vyžiadali už státisíce životov. Aj keď je počiatočné zníženie pôrodnosti pravdepodobné, celkovo sa očakáva, že dôjde k jeho opätovnému oživeniu.

Ďalšia veľmi zaujímavá štúdia zaoberajúca sa vplyvom pandémie COVID-19 na mieru pôrodnosti, vyšla pod záštitou talianskych vedcov skúmajúca situáciu v Taliansku. Micelli a jej kolegovia (2020) sa pomocou kvantitatívnej metódy snažili skúmať zmenu správanie obyvateľstva v otázkach plánovaného rodičovstva. Z ich výskumu je zrejmé, že aj napriek negatívnemu vplyvu pandémie COVID-19 na blahobyt obyvateľov, značné množstvo párov, ktoré svoje rodičovstvo plánovali ešte pred pandemiou, v svojich snahách pokračuje. Navyše, niektoré páry začali svoju reprodukčnú túžbu vyjadrovať práve počas karantény. Výskum bol však z dôvod ekonomických ťažkostí a nedostatku informácií o vplyve vírusu na tehotenstvo prerušený. Nie je známe, či tieto zistenia budú mať v blízkej budúcnosti za následok podstatnú zmenu pôrodnosti.

4.7 Ako nám môže COVID-19 pomôcť v boji proti klimatickej zmene?

Udržiateľný rozvoj je skutočnou potrebou dneška. Termín sa požíva už takmer tri desaťročia, k podstatným zmenám však zatiaľ takmer nedošlo (Kapecki 2020).

Podľa všetkého bude antropocén epochou bohatou na existenčné hrozby. Ako nás môže momentálna celosvetová kríza pripraviť na boj proti klimatickej zmene? Práca

Thorntona a Herrera (2020) poukazuje na finančnú stránku celej situácie. Podľa ich slov dokázali vlády dopsiať (v období 8 týždňov) nájsť a použiť 8 biliónov dolárov na pomoc v boji proti šíreniu COVID-19. Na porovnanie, v boj proti pôsobeniu klimatickej zmeny pri neustálom znižovaní emisií pre dosiahnutie cieľa globálneho otepľovania o neprekročení 1,5° C, potrebujeme 1,8 biliónov dolárov. Autori upozorňujú na naliehavosť celosvetových problémov spojenými s klimatickou zmenou a potrebou reagovať na ne podobne ako na pandémie COVID-19. K podobným záverom prišlo aj mnoho iných odborníkov, ako sú napríklad Manzanedo a Manning (2020) alebo Colecor a Dodds (2020).

5 METODOLÓGIA

5.1 Výskumný problém, výskumné otázky

Hlavným cieľom tejto práce je skúmať súvislosti medzi dobrovoľnou bezdetnosťou a ekologickou krízou. Výskumná časť je preto rozdelená do štyroch okruhov. Prvý okruh sa zaoberá mierou vplyvu ekologickej krízy na rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti. Snaží sa zistiť, ako ekologická kríza ovplyvňuje veľké životné rozhodnutia aktérov so zameraním na konkrétne rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti. Druhý okruh skúma život bez detí z dôvodu ekologickej krízy – kompenzáciu rodičovstva. Usiluje o zhromaždenie informácií ohľadom životného štýlu, hodnôt a presvedčení zúčastnených. Tretí okruh sleduje reakciu okolia na vyslovené rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti z dôvodu ekologickej krízy. Jeho úmyslom je zistiť mieru otvorenosti spoločnosti k deklarovaniu takéhoto rozhodnutia. S výskumom som po roku pokračovala, preto práca obsahuje ešte ďalšiu, štvrtú časť. Celý tento okruh sa zaoberá situáciu s ročným odstupom. Zmenilo sa niečo v životoch mojich informátorov? Mala celosvetová pandémie nového koronavírusu vplyv na ich rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti? Ako si po roku plnom opatrení predstavujú budúcnosť?

5.2 Výskumná stratégia

Vzhľadom na povahu výskumných otázok som v práci použila kvalitatívnu výskumnú stratégiu. Dobrovoľná bezdetnosť je veľmi subjektívna téma, v súvislosti s ekologickou krízou môže pôsobiť ešte o niečo citlivejšie. Z tohto dôvodu verím, že si vyžaduje hlbšiu analýzu a pochopenie, ktoré podľa rozšíreného presvedčenia kvalitatívna metóda dokáže naplniť (Silverman, 2005 s. 20). Kvalitatívna metóda nám vie takisto ponúknuť určitú flexibilitu tj. priamy vstup do prostredia výskumu, čo kvantitatívna metóda nedokáže (Silverman, 2005 s. 14). Jednotlivé rozhovory sa odohrávali poväčšine na účastníkmi zvolenom mieste, tak aby nemuseli prežívať strach z neznámeho prostredie. Vzhľadom aj na svetovú pandémiu vírusu COVID-19, niektoré z rozhovorov sa konali cez internet - pomocou internetové pripojenia, kamery a mikrofónu.

Výskum som podobným spôsobom opakovala. Všetkých účastníkov som po roku oslovila s prosbou o nový rozhovor, ktorý sa rovnakým spôsobom ako pred rokom, konal poväčšine online. Stratégia výskumu však ostala rovnaká.

5.3 Technika zberu dát

V práci sa snažím skúmať myšlienky a názory ľudí, preto ako techniku zberu dát používam rozhovor, ktorého štruktúru som rozdelila podľa nižšie uvedenej Tabuľky č. 1. Jedným z možných nedostatkov tejto techniky sú často umelo vytvorené podmienky či prítomnosť výskumníka, ktorému informátori z rôznych dôvodov nemusia dôverovať. Informácie nimi poskytnuté môžu byť preto filtrované, či iným spôsobom skreslené (Disman, 2007 s. 145). Tieto skutočnosti si ako výskumníčka uvedomujem, a preto sa ich v práci snažím čo najviac eliminovať prelomením prípadnej psychickej bariéry či poskytnutím maximálneho pohodlia (Hendl, 2005 s. 161-162). Takisto som poučená zásadami pre vedenie interview (Hendl, 2005 s. 167-172). Aby som o aktéroch zistila čo najviac a čo najpodrobnejšie informácie, ako formu rozhovoru som si vybrala pološtrukturovaný rozhovor, ktorý spočíva v určitej otvorenosti a flexibilitate voči získaným informáciám. Poskytuje mi možnosť klásť aj vopred nepripravené otázky, ktoré môžu rozhovor rozviesť a predĺžiť (Hendl, 2005 s. 173). Pri rozhovoroch sa budem snažiť o dodržanie aspoň minimálneho časového vymedzenia 60-tich minút. Pre lepšiu kvalitu a sústredenosť výskumníka aj aktérov budem počas rozhovoru používať audiozáznam. Dĺžka rozhovoru sa vzhľadom na konkrétne prípady mierne líši, závisí hlavne od chuti a sily účastníkov hovoriť. Po roku som výskum opakovala s mierne zmeneným obsahom, ktorý môžeme vidieť v Tabuľke č.2. Rozhovor som však podobným spôsobom rozdelila do dvoch okruhov.¹⁷

Tabuľka č.1

Vplyv ekologickej krízy na rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti	<ul style="list-style-type: none"> - jej/jeho dôvod k rozhodnutiu - faktory ovplyvňujúce jej/jeho rozhodnutie - prehodnotenie jej/jeho rozhodnutia
Život s rozhodnutím, kompenzácia rodičovstva	<ul style="list-style-type: none"> - popis životného jej/jeho životného štýlu - popis zmyslu života a životných hodnôt - jej/jeho predstava budúcnosti

¹⁷ Vopred pripravené otázky pre pološtrukturovaný rozhovor viz. Príloha č. 4

Názory okolia na rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti v súvislosti s ekologickou krízou	<ul style="list-style-type: none"> - názory rodiny a priateľov na jej/jeho rozhodnutie - - uvádzanie dôvodov pre jej/jeho dobrovoľnú bezdetnosť pri vzájomnej komunikácii s priateľmi a rodinou
---	---

Tabuľka č.2

Vplyv celosvetovej pandémie nového koronavírusu COVID-19 na životy účastníkov výskumu a spoločenské dianie	<ul style="list-style-type: none"> - popis životného jej/jeho životného štýlu s ročným odstupom - popis zmyslu života a životných hodnôt - vplyv pandémie na spoločenské dianie (so zreteľom na ekologickú krízu) - jej/jeho predstava budúcnosti - reakcia okolia
Rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti s ročným odstupom	<ul style="list-style-type: none"> - zmenené/nezmenené rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti

5.4 Výber vzorky, prostredie výskumu

Výber vzorky získavam takzvanou technikou snehovej gule, ktorá spočíva na odporúčaní už dotazovaných účastníkov (Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule (Snowball sampling), 2003). V prvom rade sa s výskumom obraciam na členov ekologických aktivistických hnutí Extinction Rebellion, Greenpeace a Fridays for Future, z ktorých som získala štyroch informátorov. Problémom pri získaní týchto informátorov bola ich nechuť rozprávať sa o tak citlivej téme. To, že je táto téma príliš citlivá mi napísalo, prípadne povedalo niekoľko opýtaných, možných účastníkov. S tým môže súvisieť práve ich aktivizmus a pocit, že budúcnosť možno nemusí vyzeráť tak zle, ak sa o ochranu životného prostredia budeme snažiť ešte o niečo viac.

Ďalej sa s výskumom obraciam na facebookové stránky dobrovoľne bezdetných „*No Kidding Czech-Dobrovolně bezdětní*“ a „*Zoznamka dobrovoľne bezdetných*“, ktoré svojim spôsobom spájajú a umožňujú vzájomnú komunikáciu dobrovoľne bezdetných. Na tieto stránky som uverejnila inzerát s prosbou o poskytnutie rozhovoru. Na inzerát reagovalo dokopy 8 ľudí. Po krátkej internetovej komunikácii ohľadom cieľov a zamerania výskumu som vybrala dokopy 6 informátorov. Problém s výberom týchto účastníkov môže spočívať práve v tom, že sa s danou témou úplne nestotožňujú, ale chcú o nej hovoriť. Ešte pred začiatkom rozhovoru som sa s každým z možných účastníkov bavila o ich motívácií na účasti vo výskume.

Informátorov som vybrala po kladných odpovediach na tri základné otázky –

1. Ste si istí svojou dobrovoľnou bezdetnosťou a v budúcnosti to neplánujete meniť?
2. Ste informovaní ohľadom ekologických problémov?
3. Súvisí vaša dobrovoľná bezdetnosť s ekologickou krízou?

S výskumom som sa tiež obrátila na slovenskú „*youtuberku*“ s umeleckým menom Martina, ktorá v roku 2017 uverejnila video s názvom „*Prečo nechcem mať deti?*“ Video má do dnešného dňa (tj. 6.1.2020) 136 097 vzhliadnutí a v komentároch vyvolalo kontroverzné reakcie. Vzhľadom na jej časovú vyťaženosť som sa však rozhodla pre emailovú komunikáciu.

Vekové rozmedzie ani pohlavie prísne nevymedzujem. Vo vyhodnocovaní zozbieraných dát si uvedomujem rozdiel medzi dobrovoľne bezdetnými v produktívnom veku, tj. tých, ktorí svoje rozhodnutie môžu prehodnotiť, a tými, ktorú daná možnosť už s vysokou pravdepodobnosťou nemajú. Dokopy mám zozbieraných 11 informátorov (Tabuľka č. 2). Martina aj Andrea sú informátorky so slovenským občianstvom, zvyšok sú rodení občania Českej republiky. Zaujímavým prínosom v tejto oblasti by mohol byť výskum dobrovoľne bezdetných párov.

Tabuľka č. 2

Andrea (Andrea) - 19 rokov, maturantka, slobodná, ekologická aktivistka - po roku je Andrea už študentkou Masarykovej univerzity – odbor žurnalistika, vo vzťahu
Petra (Petra) - 28, bakalárske štúdium oboru systematická biológia a ekológia, vychovávateľka v škôlke, slobodná, ekologická aktivistka

<p>- Petra naďalej pracuje ako vychovávateľka v škôlke, vo vzťahu</p>
<p>Veronika (Veronika)</p> <p>- 33, stredná odborná škola ekonomická, finančná poradkyňa, vo vzťahu</p> <p>- Veronika sa okrem finančného poradenstva začala venovať predaju kozmetiky, naďalej vo vzťahu</p>
<p>Lenka</p> <p>- 33, stredná priemyselná škola obor obraz zvuk, personalistka, vo vzťahu</p> <p>- Lenka aj naďalej pracuje ako personalistka v IT firme, kvôli pandémie však pracuje z domu, naďalej vo vzťahu</p>
<p>Jasmína</p> <p>- 27, maturita na všeobecnom gymnáziu, úrad práce, slobodná, ekologická aktivistka</p> <p>- Jasmína naďalej pracuje na úrade práce, jej práca sa však v priebehu roku stala aj dôvodu krízy stala náročnejšou a vyčerpávajúcejšou, slobodná</p>
<p>Lívia</p> <p>- 29, bakalársky obor financie a bankovníctvo, administratívny pracovník, vo vzťahu</p> <p>- Lívia ako jediná účastníčka výskumu zásadným spôsobom zmenila svoje životné smerovanie a momentálne sa nachádza na materskej dovolenke, stále je vo vzťahu</p>
<p>Martin</p> <p>- 28 rokov, obchodný manažér, vzdelanie: stredné, vo vzťahu</p> <p>- Martin pracuje stále ako obchodný manažér, ale už len v rámci Českej republiky. Z dôvodu pozastavenia prevádzok sa Martin ocitol na platenej dovolenke, tesne pred uskutočnením druhého rozhovoru sa rozišiel so svojou priateľkou</p>
<p>Tomáš</p> <p>- 31, VŠ archeológia, administratívny pracovník, vo vzťahu</p> <p>- Tomáš je aj naďalej administratívnym pracovníkom, avšak tak ako Lenka, aj on pracuje z domu, za posledný rok sa stihol zasnúbiť.</p>
<p>Natália</p> <p>- 33, VŠ s ekonomickým zameraním, práca pre e-shop s domácimi spotrebičmi, vydatá</p> <p>- Natália sa za posledný rok presťahovala do Prahy, zmenila zamestnanie a momentálne pracuje pre startup spoločnosť so zameraním na ponuku služieb</p>

<p>Anežka</p> <ul style="list-style-type: none"> - 22, bakalárske štúdium fakulty humanitných štúdií, vo vzťahu, ekologická aktivistka - Anežka naďalej študuje, so svojim priateľom sa však rozišla a momentálne je slobodná
<p>Martina</p> <ul style="list-style-type: none"> - 27, gymnázium s maturitou, Fotograf/ Kreatívec/ Social media specialist v digitálnej agentúre, slobodná - Martina aj naďalej pracuje tak ako pred rokom, jej blog aj youtube kanál je však znova o niečo úspešnejší a jej vegánske recepty sa pomaly šíria celým Slovenskom aj Českom. Stále je slobodná.

5.5 Etické otázky výskumu

Pred zahájením rozhovoru informátorov poučím o cieľoch práce a ubezpečíme ich aj o anonymite. Následne ich ústnou formou poprosím o súhlas nahrávania rozhovoru. Z etického hľadiska je dôležitá emočná bezpečnosť a preto sa rozhovor často podľa Hendla podobá terapeutickému sedeniu (2005, s. 156). Preto beriem na vedomie aj citové rozpoloženie zúčastnených. Neanonymizované dáta, teda zvukový záznam rozhovorov, uchovám v uzamknutých priestoroch počítača bez internetového pripojenia. Takisto účastníkov ubezpečujem o dobrovoľnosti účasti a neškodnosti výskumu. Tiež som si vedomá povinnosti odhalenia informácií súvisiacich s výskumom (Hendl, Remr, 2017 s. 62). V záujme zachovania ešte vyššej anonymity som všetkým účastníkom dala mená, ktoré nezodpovedajú skutočnosti.

5.6 Analytické postupy

J. Hendl tvrdí, že: „*Pri kvalitatívnej analýze a interpretácii ide o systematické nenumerické organizovanie dát s cieľom odhaliť témy, pravidelnosti, dátové konfigurácie, formy, kvality a vzťahy*“ (Hendl, 2005, s. 223). Kvalitatívna analýza má podľa jeho slov slúžiť k nájdeniu odpovedí na výskumné otázky takmer bez použitia mechanickej operácie, ktorá je dôležitou súčasťou kvantitatívnych analytických postupov. Podľa M. Heřmanského (2009/2010) kvalitatívna analýza je proces, ktorý sa týka celej dĺžky výskumu, s analýzou dát preto začínam už od počiatku projektu. K analýze dát získaných formou poznámkovej transkripcie audiozáznamov, použijem prístup zameraný na

segmentáciu (Bryman, 2004, 554-556). Dáta teda rozdelím do riadkov, stĺpcov, odstavcov podľa významu k cieľu výskumu a potom spracujeme pomocou otvoreného kódovania, vďaka čomu viem preniknúť do textu, nachádzať a triediť informácie užitočné k výskumným otázkam (Hendl, 2005, s. 407).

5.7 Hodnotenie kvality výskumu

Niektoré problémy súvisiace s kvalitatívnou formou výskumu danej problematiky sme mali možnosť vidieť už v predchádzajúcej časti tejto práce. Obecne povedané sa kvalitatívny výskum vyznačuje vyššou validitou, avšak nižšou reliabilitou, vzhľadom na nižší počet participujúcich účastníkov. Vzhľadom aj na povahu výskumu môže v práci nastať skreslenie aj zo strany výskumníka aj zo strany účastníkov (Hendl 2005, s.407). To znamená, že moja prítomnosť môže účastníkovu výpoveď mierne skresliť a ich prítomnosť môže ovplyvniť moju podobu otázok a celkového správania. Napriek všetkým nedostatkom, ktoré môžu mať vplyv na kvalitu výskumu, verím, že výsledky práce môžu mať prínos nie len vo vedeckej obci, ale aj medzi širokou verejnosťou či v oblasti sociálnej politiky. V celom výskume sa budem snažiť o dôsledné dodržiavanie teoreticky zakotvenej metodológie.

6 EMPIRICKÁ ČASŤ 2020

6.1 Súvislosti medzi ekologickou krízou a dobrovoľnou bezdetnosťou

Podľa vzoru Víznerovej (2006, s. 78-93) a jej výskumu internetových fór dobrovoľne bezdetných som v rámci hĺbkových rozhovorov vybraných informátorov začala skúmať súvislosti medzi dobrovoľnou bezdetnosťou a ekologickou krízou.

Väčšina mojich informátorov dáva súvis so svojim rozhodnutím s poznaním faktov o ekologických problémoch, ktoré sa dozvedeli či už vlastnou iniciatívou, prostredníctvom televízie alebo známych. Petra, ekologická aktivistka a učiteľka v lesnej škôlke vidí dôležitosť práve v informáciách: *„Já nevím, podle mě je to tak možná rok dozadu, rok a půl, dva možná... když se ke mně začali dostávat nějaké ty reálná fakta, prostě jak to je s tou klimatickou krizí. Také jak jsem členem Extinction rebellion, tak my to tam vlastně často řešíme, ale nejen tak povrchově, ale tak do hloubky, takže vlastně se dostaneš k těm informacím tak více, víš... že to není jen tak, že si někde přečteš nějaký nadpis článku. Asi v té době jsem si to začala uvědomovat, že mi to přijde jako kdyby takové sobecké ... že vím v jakém je to stavu, ta planeta, ... a teď se rozhodnu mít dítě, když už vím, že prostě to nejde nějak zvrátit. Prostě to nejde zastavit tu klimatickou krizi, ... že to prostě už probíhá. To nejde zastavit. To už prostě bude a budou zde ty následky“* (Petra, rozhovor, 28.2. 2020).

Fakty, ktoré ovplyvnili ich rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti sú však rôzne, avšak väčšina informátorov považuje za jeden z najväčších problémov preľudnenosť planéty a z toho vyplývajúce dôsledky pre spoločnosť: *„Začal jsem si uvědomovat tu přelidněnost... a že na světě je příliš mnoho lidí a že to je neudržitelné už. Že to takto prostě nemůže jít dál ...“* (Martin, rozhovor, 21.5.2020)

Aj keď si preľudnenosť uvedomujú takmer všetci moji informátori, niektorí sú v svojom riešení tohto problému radikálnejší. Preto by som informátorov rozdelila do dvoch kategórií, takzvaných zástancov a odporcov Malthusovej teórie populačného rastu (Malthus in Bell 2004, s. 78).

Zástancovia Malthusovej teórie veria nezmyselnosti veľkých rodín: *„Co se týče té přelidněnosti .. tam si myslím, že je to skutečně až nemorální mít velké rodiny ... když má někdo 3 či 4 děti tak mi to přijde až sobecké ... nesprávné prostě ... 1, 2 ještě chápu, ale více ne ...“* (Martin, rozhovor, 21.5.2020)

Odporcovia teórie si uvedomujú práve veľmi ťažkú uskutočniteľnosť kontroly populačného rastu: *„Určitě si myslím, že svět má problém s přelidněním, ... už teď je na*

světě příliš mnoho lidí ... a tuto situaci je velmi náročné řešit, protože nemůžeme jen tak říct lidem, aby neměli děti“ (Tomáš, rozhovor, 2.3.2020).

Radikálnější informátori po vzore hlbinej ekológie dúfajú v zmenšení počtu už teraz existujúcej populácie: *„Popravdě je mi velmi líto, že koronavirus neskosil více populace a upřímně řečeno, já si už pár let říkám, že by to chtělo něco, co by alespoň takové ty dvě miliardy vyhladilo“ (Veronika , rozhovor, 22.5.2020).*

Ekologické problémy uvádzajú informátori často práve ako dôsledok preľudnenia: *„Další problém, který s přelidněním také souvisí, je změna klimatu“ (Tomáš, rozhovor, 2.3.2020).* Klimatická kríza zaznela vo všetkých uskutočnených rozhovoroch, väčšina si však uvedomuje vzájomnú previazanosť klimatickej krízy s inými ekologickými problémami. Ako sa vyjadřila 19 ročná Andrea, členka hnutia Fridays For Future: *„No tá šířka problému je dost velká, klimatická kríza je ako celok prepojená so všetkými aspektmi života“ (Andrea, rozhovor, 13.1.2020).* Častokrát zaznieva práve vymieranie biologických druhov, kyslé dažde ničiace lesné porasty či kontaminácia úrodnej pôdy: *„Co mě také docela zarazilo jsou i vyschlé lesy od kyselých dešťů, kterých jsem si všimla v severozápadní části USA“ (Livia, rozhovor, 2.3.2020).*

Určite je tiež dôležité zmieniť, že okrem ekologických problémov uvádza väčšina informátorov aj iné dôvody rozhodnutia o dobrovoľnej bezdetnosti. Jednými z najčastejšie uvádzaných dôvodov, sú tie ekonomické. Podľa teórie racionálnej voľby, informátori nevidia zmysel v tom mať deti, pretože náklady na ich výchovu sú príliš vysoké. Niektorí informátori porovnávajú dnešnú situáciu s dobou socializmu. 33 ročná Lenka hovorí o socializme ako o dobe istôt a bezpečia: *„Jako já chápu naše rodiče a vše kolem, proč byla tak vysoká ta porodnost. To právě souvisí s těmi zdroji. Oni měli i když zdánlivý, ale i tak prostě pocit bezpečí. Měli zajištěnou práci, protože pracovat bylo povinností, takže oni měli zajištěný příjem. Stát se jim postaral o bydlení a dal jim novomanželskou půjčku, aby si mohli koupit pračku. Takže když je člověk zajištěný a má pocit toho bezpečí, nemá starosti o zdroje, tak proč by si to dítě nepořídil?“ (Lenka, rozhovor, 22.5.2020)* Vysokú mieru pôrodnosti za dôb socializmu dokazuje aj výskum Kurlína (2019).

Iné dôvody uvádzajú informátori hlavne podľa vzoru individualizácie a kultúrnej zmeny, konkrétne podľa teórie Lesthaeghe (1995 in Hašková 2006, s. 38), ktorá hovorí o väčšej potrebe sústredenosti na slobodnú voľbu a vlastné potreby: *„Ja sa toho môjho osobného komfortu nechcem vzdať na úkor nejakého iného človeka“ (Andrea, rozhovor, 13.1.2020).*

Veľmi dôležitým aspektom rozhodnutia je vzťah k deťom. Väčšina informátorov má k deťom pozitívny postoj a deti si užívajú aspoň vo svojom okolí. Jasmína je jedna z mála informátorov, ktorí iný dôvod pre svoje rozhodnutie nemajú a deti má skutočne rada. Nemá však potrebu mať tie vlastné: „*Mám kolem sebe mnoho dětí, které si užívám a to mi tak nějak stačí*“ (Jasmína, rozhovor, 3.6.2020).

Po spočítaní plusov a mínusov podľa racionálnej voľby si Lenka uvedomuje nezmyselnosť dieťa, ktoré v nej vytvára až odpor, preto to ničí aj jej celkový vzťah k deťom: „*Jak člověk časem vidí tu nesmyslnost toho dítěte, tak si myslím, že si k tomu i sám vytvoří odpor*“ (Lenka, rozhovor, 22.5.2020).

S deťmi súvisí aj teória genderovej spravodlivosti - deti sú často považované ako zodpovednosť žien. V Českej republike, ako konzervatívnej krajine, stále dominuje 3 ročná materská dovolenka matky, ktorá tým stráca cenné skúsenosti v pracovnom živote. 33 ročná Natália v svojej bezdetnosti vidí aj výhodu na pracovnom trhu a lepšie možnosti uplatnenia: „*Tím, že nemám děti jsem často brána jako cenný člověk s praxí, přičemž však samozřejmě nechci nikoho diskvalifikovat ...*“ (Natália, rozhovor, 26.5.2020).

Ekologická kríza je však stále ich hlavným dôvodom bezdetnosti a svoje rozhodnutie zdôvodňujú dvojitým spôsobom. Buď nechcú mať deti zo strachu o ich život, alebo cítia zodpovednosť neprinášať deti na už preľudnenú planétu. Petra sa práve bojí nepredvídateľnosti situácie: „*...budu mít prostě dítě a co oni tu vlastně ... za 50 let a více ... jak to tu bude vypadat? Co když se tu prostě bude bojovat?*“ (Petra, rozhovor, 28.2. 2020).

6.2 Životný štýl a kompenzácia rodičovstva

Životný štýl je pre väčšinu informátorov dôležitý nie len z dôvodu záchrany planéty, ale aj pre ich osobný život. 29 ročná Lívia vidí zmysel hlavne v minimalizme, menšej spotrebe potravín a tovaru, ktorí jej v živote pomáha vytvárať poriadok: „*Snáním se žít minimalisticky... je to dobré nejen pro planetu, ale také pro mě. Díky tomu nemám zbytečně mnoho věcí a nevzniká mi pak chaos*“ (Lívia, rozhovor, 2.3.2020). Tento spôsob zmysľovania potvrdzuje aj teóriu individualizácie o príklone k potrebám vlastnej osoby.

Životný štýl informátorov je vo väčšine prípadov spätý s ochranou životného prostredia – môžeme tvrdiť, že po poznaní faktov sa snažia práve o kognitívnu konsonanciu prostredníctvom aplikovania či už drobných, alebo aj väčších zmien vo svojom živote. Všetci informátori odsudzujú materiálny spôsob života a konzum. Každý však pomáha iným spôsobom a svoj vplyv na planétu vníma inak. Martin je príklad človeka, ktorí je ochotní urobiť menšie zmeny vo svojom živote, pričom tie väčšie takmer

neprichádzajú do úvahy: „*Opravdu se snažím žít tak méně konzumně, neplýtvat .. nejíst maso a tak ... Určitě nechci být takový ten Ezo ... takové ty lesní víly a podobně co žijí někde v přírodě odříznut od reality a tam si pěstují na svých polích a tak ... to si myslím že už je přehnané... a že bych z toho určitě nebyl šťastní...*“ (Martin, rozhovor, 21.5.2020).

Ďalším príkladom osobnej zmeny je Petra, ktorá podľa rád aj H. Librovej hovorí o dôležitosti pestovania a obrábania pôdy (Medková 2017), je členkou občianskeho združenia Cuketa, ktorá sa snaží o lokálnu výrobu potravín. Jej snom je žiť potravinovo aj energeticky sebestačne v malej komunite ľudí: „*No chtěli bychom být s pár kamarády potravinově soběstační i energeticky soběstační s tím, že prostě samozřejmě budeme bydlet v nějakých eko domech - v hliněných, slaměných, dřevěných stavbách. Prostě tak bychom mohli vytvořit takovou komunita a aby to byla i jako kdyby inspirace pro jiné lidi. Taková ukázková buňka .... jak by to mělo fungovat*“ (Petra, rozhovor, 28.2. 2020).

So zmenou životného štýlu súvisí aj vlastná skúsenosť s dôsledkami ekologickej krízy. Lívia hovorí o uvedomení si sucha, ktoré už roky zužuje české krajiny: „*Vlastně už i letos jsem byla na výletě v Znojmě, což je vlastně jihozápadní část Česka a už tam byly vyschlé lesy. Například tam byly lesní školky, kde byly malé vyschlé stromky*“ (Lívia, rozhovor, 2.3.2020).

S dobrovoľnou bezdetnosťou súvisí aj nájdenie zmyslu v živote bez skúsenosti s rodičovstvom. Väčšina informátorov kompenzuje túto skúsenosť s nájdením zmyslu v kreatívnej činnosti ako je písanie kníh, ktoré rovnako ako deti, dokážu presiahnuť život jedného človeka. Martin verí, že jeho knihy sa raz dostanú na pulty kníhkupectiev: „*Je to takové sci-fi, fantasy... jsou tam takové postapokalyptické prvky... ale no nechci o tom velmi mluvit... jsou tam reálné věci i postavy... i vymyšlené... měli by to vydat asi za rok*“ (Martin, rozhovor, 21.5.2020).

Ako ďalšiu kompenzáciu rodičovstva uvádza mnoho informátorov domáce zvieratá. Lenka má doma vyhradenú izbu pre fretky, ktoré sú podľa jej slov ako jej deti. Svojich domácich miláčikov však nekupuje, ale odnáša z útulkov kde mnohokrát nechcena končia. V tomto spôsobe chovu vidí Lenka aj ekologický dopad a takzvanú živú recykláciu: „*Proto mám i fretky z útulku a neobstarávám si mláďata, protože prostě to už někdo vyrobil. Já už to bohužel nezměním*“ (Lenka, rozhovor, 22.5.2020). Chovaním nechcených zvierat trávi svoj voľný čas aj Veronika : „*Já mám vlastně kocoura, kterého se majitelé chtěli zbavit paradoxně kvůli dítěti*“ (Veronika , rozhovor, 22.5.2020).

Ďalší informátori vidia zmysel práve v odklone od konzumného spôsobu života. Môžeme tvrdiť, že svojou transgresívnou činnosťou sa snažia zmeniť z konzumu

a materializmu na seba rozvoj. Tomáš chce rozvíjať vlastnú osobu a tým prispieť aj k zlepšeniu sveta: „*Mým smyslem života je určitě seberozvoj a tím chci měnit vlastně i ten svět kolem sebe. Věřím, že je důležité, aby se člověk učil celý život, nejen na té vysoké škole*“ (Tomáš, rozhovor, 2.3.2020). Podobným spôsobom ako Tomáš premýšľa tiež Petra, ktorá vidí zmysel svojho života práve v užitočnosti: „*No já si myslím, že to je ... že prostě jako kdyby být užitečný pro ostatní. To je asi pro mě smysl života. Ale člověk jako kdyby musí být sám v pohodě ... hlavně psychicky, ale i fyzicky samozřejmě a prostě cítit nějaké to štěstí, tu lásku a pak koná dobro*“ (Petra, rozhovor, 28.2. 2020). Výpovede respondentov tiež korešpondujú s výskumom A. Blackstone (2014, s. 68-70).

6.3 Zmena zhora alebo zmena zdola?

Môže snaha individuálnej osoby niečo zmeniť, alebo je potrebná systémová zmena? Názory informátorov sa v tomto prípade veľmi líšia. Každý z informátorov vníma svoju vlastnú individuálnu zodpovednosť za stav planéty, niektorí sú však presvedčení, že bez systémovej zmeny to nepôjde. O systémovú zmenu sa snažia hlavne aktivisti, ktorí svojím konaním usilujú o upozornenie médií a politikov na problémy, týkajúce sa nás všetkých. Jednou z environmentálnych aktivistiek je aj Petra, ktorá je členkou hnutia Extinction Rebellion. Petra sa už bojí, že jej individuálna snaha nestačí: „*Já jsem prostě odjakživa, jako kdyby od nějaké puberty, ... jsem prostě žila bezodpadově a prostě jsem se snažila dělat tyto malé kroky... víš co... nejíst maso. A prostě tyto malé kroky v rámci mé osoby, ale v jednom bodě jsem si uvědomila, že to prostě nestačí. Že prostě kdybych měla čekat, než všechny lidi osvítili a budou prostě také takto žít ... tak prostě se toho nedožiju. Tak proto jsem si řekla že prostě potřebuji něco víc, potřebuji být nějak aktivní ... jako aktivista*“ (Petra, rozhovor, 28.2. 2020).

Príležitostnou aktivistkou je aj Jasmína, ktorá však viac verí zmene jednotlivcov ako systému: „*Já vlastně úplně nevím. Sleduji Limity jsme my a Extinction rebellion. Někdy se účastním těch velkých pražských protestů, velmi se mi líbí být toho součástí, ale velmi tomu asi nevěřím. Je možné, že to ale ovlivňuje ty jednotlivce. Že to dokáže právě upozornit na ty problémy a pak člověk sám se o to zajímá*“ (Jasmína, rozhovor, 3.6.2020).

Individuálnej zmene verí aj Veronika : „*Stále sa pýtam samej seba, čo by som pre to mohla ešte urobiť?*“ (Veronika , rozhovor, 22.5.2020) Veronika sa snaží pestovať kvety, ktoré podporujú opeľovacu činnosť včiel.

V niektorých prípadoch je individuálna zodpovednosť naozaj výrazná. Andrea si napríklad ráno nepripravuje hrianky: „*Môj ocko pracuje ako technický ekolog v US Steele,*

takže som vlastne od malička bola vychovávaná k tomu, že – prečo si robíš hrianky, veď ten chlieb je dobrý aj keď nie je upečený a navyše potrebuješ elektrinu aby si si robila hrianku, pri spaľovaní uhlia sa vypúšťajú emisie a ešte za to musíme aj platiť a podobne, čiže ja som bola už od malička vychovávaná, vedená k tomu, aby som žila s ohľadom na životné prostredie“ (Andrea, rozhovor, 13.1.2020).

Lenka sleduje aj samotné politické kroky a zmeny. Ako jedinec síce recykluje a snaží sa nekupovať zbytočnosti, skôr však verí systémovej zmene. Preto sa bojí opätovného zvolenia prezidenta USA do funkcie prezidenta: *„Když si Američané znovu zvolí Trumpa, což doufám že ne, tak to bude jen další utvrzení toho, že už nemá smysl se zamýšlet nad tím vším“* (Lenka, rozhovor, 22.5.2020).

6.4 Koniec sveta či nádej na budúcnosť?

Ako bude vyzerat' svet o 50-100 rokov? Väčšina informátorov má z predstavy budúcnosti rozporuplné myšlienky, ktoré sa dajú zovšeobecniť do dvoch kategórií – nádej krajších zajtrajškov alebo skazu a nepokoje. Veľmi príhodne to vystihujú slová Tomáša, ktorý sa prikláňa skôr k pesimistickejšej predstave:

„No ono máme podle mě dvě možnosti. Buď se celá tato situace nějak překoná a to lidstvo čekají lepší časy, ... při překonání tohoto problému si možná najdeme jiný způsob vývoje, který nebude až tak moc zatěžovat tu planetu, což vyřeší i mnoho našich problémů jako je například populační exploze, nemoci, chudobu, konflikty mezi státy a společnostmi. Pak pravděpodobně přijde i posun jazyka, nejen jazyka technického, ale i biologického či vesmírného. Možná nastane i kolonizace dalších planet, což odlehčí naší planetě, našemu světu. To je jedna věc, ta pozitivní. Negativní je taková, že to lidstvo se nezmění, populační exploze bude pokračovat, bude stále více zmutovaných virů, které budou sekát populaci, zničí to ekonomiku. Tento systém, kapitalismus, se ale nezmění, ani ho nikdo nezvrhne. Naopak, začne se stále více degenerovat a my budeme závislí na charakteru chování pár stovek korporací. Tam půjde už o osobnostní klady a zápory těchto lidí, zda mají vizi nebo nemají. Když ne, tak to, co nás čeká je vlastně úpadek ekonomické situace, zhoršování změny klimatu, stále větší násilí nejen mezi společnostmi, ale v rámci společností, rozšíření rasismu a pomalá smrt. Osobně si myslím, že se to bude táhnout spíše k tomu negativnímu než pozitivnímu případu. Lidé si to, že se mají k planetě chovat lépe, uvědomí asi tak za 20 let, kdy už bude pozdě ... když už tu bude úplně poslední strom. Buď bude extrémně rychlá změna, nebo to bude kynout“ (Tomáš, rozhovor, 2.3.2020).

Tomášova odpoveď korešponduje s predstavou Skimshira a jeho teóriou prometeovského pohľadu západnej spoločnosti, ktorá verí v záchranu a bezpečie, ale aj s predstavou opačnou, ktorá predpokladá apokalypsu či už v zmysle úplného zániku, alebo nepokojov či zrúteniu politického systému.

Vo výpovediach informátorov vieme nájsť aj kresťanskú či židovskú predstavu zániku, ktorá v západnej spoločnosti častokrát prevláda. Líviina predstava pozostáva z neustále narastajúcej teploty zemského povrchu, zväčšujúcich sa požiarov: „*Bohužel se obávám že požáry budou stále jen přibývat spolu s narůstající teplotou. Za chvíli budou možná spáleny lesy i tady v České republice, ... zmenší se úrodná půda spolu s nedostatkem vody. V mých představách vznikne možná až takové peklo na Zemi*“ (Lívia, rozhovor, 2.3.2020).

Prometeovským pohľadom sa na svet pozerá Lenka, fanúšička Star Treku, ktorá verí v záchranu pomocou technológií, ktoré už teraz ovplyvňujú väčšiu časť nášho nie len vyspelého, ale aj menej vyspelého sveta. Lenka verí, že keď už bude svet na počiatku skazy, ľudia si uvedomia dôležitosť svojho konania, spoja svoje sily a tak planétu zachránia: „*Já jsem fanoušek Star Treku a jednou tedy doufám, že se dožiju toho, co ten Star Trek tedy predikuje. Když lidstvo zjistilo, že není ve vesmíru samo, tak se sjednotilo. Přestali řešit, že tento je žlutý, tento je bílý. Jejich hnací touhou bylo poznání, objevování nových planet, kooperace. V té chvíli se i té planetě strašně ulevilo. Právě tato víra mě ještě udržuje při životě*“ (Lenka, rozhovor, 22.5.2020). Je však otázne, či je táto spolupráca možná v dnešnej, individualizovanej spoločnosti, ktorá podľa slov Možného speje k svojmu zániku zároveň spolu s koncom rodiny (Možný 2006, s. 234 -243).

Na otázku o prehodnotení svojho rozhodnutia odpovedali informátori rôznym spôsobom. Väčšina z nich sa nachádza vo vekovom rozmedzí okolo tridsiatich rokov, jedna účastníčka je však iba devätnásťročná Andrea, ktorá má vďaka svojmu veku ešte mnoho rokov na prehodnotenie svojho rozhodnutia. Jednou z účastníčok je však aj Natália, ktorá je momentálne už po sterilizácii. Svojím rozhodnutím si podľa jej slov bola istá už na začiatku dospelosti, keď svojmu už terajšiemu manželovi povedala, že netúži po vlastných deťoch: „*Řekla jsem mu to na rovinu hned, když jsme se setkali před 13 lety. On si zpočátku myslel že povolím ... pak si uvědomil že raději bude bez dětí než beze mě*“ (Natália, rozhovor, 26.5.2020). Evin príklad nám preto môže legitimovať informácie od Andrei, hoci má iba 19 rokov. Takisto čím viac o práci hovorím verejne, tým častejšie vnímam záujem o poskytnutie rozhovoru práve od mladších ročníkov. Tento fakt môže

súvisieť s ich vyššou informovanosťou o otázkach životného prostredia, ako nám už načrtoľ výskum Maxwella (2020).

Väčšina informátorov by svoje rozhodnutie boli ochotní prehodnotiť, ak by videli snahu vlády o zmenu prístupu k ekologickým problémom našej spoločnosti. Tejto zmene však sami veľmi nedôverujú: „*V prvné řadě by se určitě měl změnit přístup státu k daným ekologickým problémům, abych viděla že opravdu jednají v souladu s tím, co se děje. Aby se začaly chovat zodpovědně a abych viděla, že se tu něco děje a že se to mění. Avšak podle toho, co jsem četla v různých článkách nebo viděla Youtube videa od ekologů, z nichž bylo zřejmé, že ta situace je beznadějná, tak tomu velmi nevěřím*“ (Anežka, rozhovor, 1.7.2020).

Vzhľadom aj na dôvody k rozhodnutiu, niektorí informátori potrebujú pocit istoty, bezpečia a finančnej stability. Tomáš chce, aby jeho deti mali aspoň to, čo mal v detstve on sám: „*Chtěl bych aby vyrůstali v dobrých podmínkách, a aby měli vše co potřebují... tak jako jsem měl já, když jsem byl ještě dítě*“ (Tomáš, rozhovor, 2.3.2020).

Dôvody Martiny vychádzajú z jej vlastnej túžby, preto si nemyslí, že by jej rozhodnutie mohli zmeniť vonkajšie faktory: „*Keďže moje rozhodnutie vychádza z vlastného chcenia - nechcenia, tak si nemyslím, že sa toto rozhodnutie zmení pri zmene akéhokoľvek vonkajšieho faktora*“ (Martina, rozhovor, 2.2.2020).

6.5 Výchova, rodina a okolie

Neopomenuteľný vplyv na rozhodnutie informátorov má aj ich okolie, kamaráti a rodina. Väčšina informátorov bola vychovávaná s ohľadom na životné prostredie - v rodine, ktorá sa o tieto problémy zaujímalá. Jedným z príkladov je aj Lenka, ktorá ako dieťa žila v rodinnom dome so záhradou, kde pestovali paradajky: „*Tatka mě k tomu vedl, že když například pěstoval rajčata, tak my jsme jako děti dělali to, že jsme si to rajče cákali na sebe a křičeli při tom: „Mami posralo mě rajče.“ Otec přitom říkal, že to prostě musel zasadit, vyrůstalo to ze země, ta zem do toho něco dala, musel to zalít, ta voda rovněž brzy nebude. Mně to začala tak nějak pomalu docházet, že člověk jak dospívá, tak potom začíná i individuálně sám o sobě přemýšlet*“ (Lenka, rozhovor, 28.2. 2020).

Výchova má na rozhodnutie určite veľký vplyv, nie však jediný. Opačným príkladom je Martin, ktorý bol podľa jeho slov vychovávaný v podmienkach konzumu a materializmu bez ohľadu na uhlíkovú stopu: „*...rodiče jsou přesně takový ten příklad konzumního způsobu života... kupují věci které ani nepotřebují a tak ... spíš jsem se k tomu dostal sám, když jsem o tom začal více číst a zajímat se o to, ... v mém okolí je to již celkem*

normální, tak jsem rád ... ale určitě jsem k tomu nebyl vychováván“ (Martin, rozhovor, 21.5.2020).

Výchova a ukážka cesty udržateľnosti každopádne na detí vplyv má, čo dokazujú aj Petrine slová. Ako vychovávateľka v lesnej škôlke sa s deťmi baví o problémoch s plastovými obalmi, klíme či vyhýnaní biologických druhov. Petra verí, že deti dokážu zmeniť aj zmýšľanie rodičov: *„Rovněž ty naše děti mluví o plastových sáčcích a podobně. To dítě jakoby mění své rodiče i své okolí“ (Petra, rozhovor, 28.2. 2020).* Vplyv detí na svoje okolie je zjavný aj z rozhovoru s Veronikou, ktorá na základnú školu chodila s kamarátkou, ktorá ich o ekologických problémoch často poučovala: *„...už vlastně na základní škole jsme měli spolužačku vegetariánku, která s námi chodila do třetí třídy a poučovala nás o těchto věcech, jako jsou transporty zvířat, cirkusy bez zvířat, kožešinové farmy a tak dále“ (Veronika, rozhovor, 22.5.2020).* S detí sa takisto stávajú dospelí, ktorí už ako vyštudovaní ľudia majú nové možnosti. Brat Jasmíny vidí v deťoch práve potenciál zmeniť svet, hoci Jasmíne deti nevnucuje: *„Můj bratr věří tomu, že v těch lidech, kteří se narodí, je potenciál k tomu, aby změnil ten svět“ (Jasmína, rozhovor, 3.6.2020).* Veronika aj preto verí, že *rozmnožovat’* by sa mala iba určitá skupina ľudí – tí, ktorí pomáhajú v obnove a záchrane životného prostredia: *„Když se například podívám na nějaké rodiče, kteří jsou v deštném pralese, zachraňují tam opičky a pořídí si dítě, tak si říkám bravo, oni at’ se množí, ti jsou přínosný, oni pro to něco dělají“ (Veronika , rozhovor, 22.5.2020).*

Dobrovoľnej bezdetnosti mojich informátorov rodina ani priatelia častokrát nerozumejú. V prípade Natálie vznikla z tohto dôvodu dokonca dlhoročná hádka so svokrou: *„Dva, tři roky jsme spolu neměli žádný kontakt, brala mě jako zbytečnou osobu, protože jí neporodím vnouče“ (Natália, rozhovor, 26.5.2020).*

Na ženy je často kladený určitý tlak spoločnosti a biologických hodín, s ktorým sa mnohé moje informátorky mali možnosť stretnúť. Lívia má strach nie len z ekologickej krízy, ale aj zo samotného pôrodu a bolesti, ktorý v nej vyvoláva úzkosti a rešpekt, ktorému okolie nerozumie: *„Mám pocit, že v tomto selhávám, protože všechny ženy v mém okolí a v mém věku jsou takové, že se mermomocí snaží otěhotnět a stále sledují svůj cyklus a veškeré tyto věci aby otěhotněly a já jsem spíš taková, že se toho bojím...“ (Lívia, rozhovor, 2.3.2020).* Informátori mužského pohlavia tento tlak nepociťujú, majú pocit väčšej slobody vo voľbe: *„...nikdo na mě netlačí abych měl vlastní děti, protože mám v podstatě čas. Spíše je to právě ta žena, od níž se to očekává ... alespoň co se týče mého okolí“ (Tomáš, rozhovor, 2.3.2020).*

Ďalším príkladom vplyvu rodiny je akceptácia či povzbudenie k rozhodnutiu. Takýmto príkladom je aj Veronika: „*Rodina to v podstatě bere, akceptuje. Děda mi například řekl, že kdyby si měl nyní vybrat, tak by raději cestoval*“ (Veronika, rozhovor, 22.5.2020). Natália má podľa jej slov v rodine zle genetické predispozície a jej babička a prababička neboli dobré mamy. Babička ju preto od tejto voľby svojim spôsobom odhovára: „*Co se týče rodiny, tak rodiče byli již zvyklí a věděli, že to беру vážně ... brali to úplně v pohodě ... dokonce i babička ... sama mi řekla, že pokud by se mohla rozhodnout znovu, tak by děti neměla*“ (Natália, rozhovor, 26.5.2020).

6.6 Sebeckosť/ nesebeckosť

Je dobrovoľná bezdetnosť sebecká alebo nesebecká? Tak ako zistila Víznerová vo svojom výskume internetového fóra dobrovoľne bezdetných, väčšina mojich informátorov považuje svoje rozhodnutie za nesebecké (Víznerová 2006, s. 78-93). V svojej dobrovoľnej bezdetnosti vidia až altruistický prístup – veria, že vďaka ich rozhodnutiu zostane viac zdrojov pre deti ostatných ľudí. Lenka preto nerozumie, prečo ich okolie vníma ako sebeckých: „*Já například nechápu, proč ti co mají děti, říkají těm bezdětným, že jsou sobečtí. Mně tento argument přijde zcela nesmyslný, protože kdybych se nad tím měla fakticky zamyslet, tak kdyby došlo k tomu, že přijde nějaká ekologická katastrofa a tak dále a dejme tomu já bych měla dítě, a někdo jiný by řekl že tak já dítě mít nebudu, tak si řeknu že fajn, ten člověk je prostě tak nesobecký, zůstane více zdrojů na to moje*“ (Lenka, rozhovor, 22.5.2020). Vládne medzi dobrovoľne bezdetnými a ľuďmi, ktorí sa rozhodli mať deti tichá vojna?

6.7 Úzkosti, strach a psychické problémy

Mnohí moji informátori zažívajú podľa ich slov úzkostné stavy spojené s uvedomením si dôsledkov ekologickej krízy. Jednou z nich je aj Jasmína, ktorá ako odpoveď na otázku o jej psychickom prežívaní situácie, zmieňuje jej dlhodobejšie stavy smútku: „*Já mám z toho i dost velké deprese*“ (Jasmína, rozhovor, 3.6.2020). Na otázku, čo jej v týchto stavoch pomáha Jasmína odpovedá, že je už od malička dosť veľký pesimista a že všetko vidí asi horšie, ako v skutočnosti vlastne je. Jej stav by sa preto dal nazvať popieraním, podľa teórie J. Macy (1995). Jasmína sa snaží poprieť svoje iracionálne predstavy a spojiť ich s jej tendenciou k pesimistickým predstavám. Podobné stavy prežíva aj Petra, ktorá priznáva, že v puberte mala problémy s príjmom potravy: „*Když jsem byla v pubertě, tak já měla anorexii a potom i bulimii ..., a že vlastně akorát nějaké ty své úzkosti přenáším do*

jiné tématiky“ (Petra, rozhovor, 28.2. 2020). Petra však ako environmentálna aktivistka a študentka bakalárskeho oboru ekológie a biológie má so samotnými dôsledkami krízy vlastné skúsenosti a tak ako tvrdí aj H. Librova, môže trpieť miernym environmentálnym žiaľom, na ktorý jej pomáha práve aktivizmus a snaha o zlepšenie celkovej situácie.

Iným prípadom je Natália, ktorá depresiami netrpí aj preto, že sa rozhodla nepriniesť na tento svet žiadnych potomkov: „*Nemám žádné deprese, tím že nepřinesu potomky, tak mi je to jedno*“ (Natália, rozhovor, 26.5.2020).

7 EMPIRICKÁ ČASŤ 2021

7.1 Ekologická kríza a život v čase pandémie

Ako COVID-19 ovplyvnil život mojich informátorov? Zmenil sa ich pohľad na svet, ekologickú krízu či vieru v dobro ľudstva? Ovplyvnili nové životné podmienky ich psychické zdravie? Čo stratili a čo naopak získali?

S istou radosťou musím povedať, že životy mojich informátorov sa poväčšine nezmenili alebo ak áno, tak častokrát k lepšiemu. Avšak ako bezdetní, mladí ľudia bez vážnych zdravotných problémov, so stálym zamestnaním bez nutnosti starostlivosti (napr. o rodičov) podľa MBJournal (2020) nepatria k rizikovým skupinám náchylnejším k depresiám či iným psychickým problémom. Mnohí z nich si vďaka kríze po dlhšej dobe našli čas na veci, ktoré predtým nestíhali: „*No, príjde mi, že od toho prvého lockdownu ... myslím, že to bolo v březnu, tak mi přijde, že najednou se jako by všechno zavřelo. Najednou se nám zavřela i ta školka, což byl vlastně jako by jediný příjem financí, ale díky tomu, že se to stalo, se nám podařilo rozjet ten další projekt, udělat tu zahradu, co vlastně tam teď pěstujeme, ... že jsme na to konečně měli teď čas, protože takto, když jsi celý den s dětmi, tak potom většinou nemáme energii už na to o víkendech. Je to takový, že se ti nechce brzo vstávat a člověk je takový zpomalený a já si to i docela užívám, že nemusím nikam spěchat ...*“ (Petra, rozhovor, 15.4.2021). Tomáš sa vďaka práci z domova mohol presťahovať do oblasti s nižšími nákladmi na život: Tomáš „*Odešel jsem z Bratislavy, posunul jsem se někam, kde jsou menší náklady, lepší práce, takže jsem spokojený, co se týče toho*“ (Tomáš, rozhovor, 12.4.2021).

Jasmína si uvedomuje svoje možno o niečo jednoduchšie podmienky aj vďaka dobrovoľnej bezdetnosti: „*Já ani nemůžu říct, že by mě to ovlivnilo nějak negativně, vzhledem k tomu, že práce mi zůstala ... pořád chodím do práce a tím, že nemám doma prostě ty děti na té online výuce*“ (Jasmína, rozhovor, 12.4.2021).

Čo sa týka negatívnejších aspektov, za zmienku určite stojí problém vlastného organizovania času: „*Když jsem v kanceláři, tak to prostě o sedmé, nebo půl osmé zaklapnu a jdu domů a mám volný večer, ale tady, jak to mám otevřené furt, tak prostě o desáté, dvanácté, o půl jedné si k tomu sednu a udělám, co je potřeba udělat, a tak už se skoro nedostávám ven nakoupit*“ (Lenka, rozhovor, 15.4.2021). Môže byť pre zamestnávateľa efektívnejšie mať zamestnancov pracujúcich z domu? Výsledky štúdie Hilla a jeho kolegov (2003) naznačujú, že práca na diaľku ponúka potenciál umožňujúci zamestnancom lepšie zosúladiť pracovný a rodinný život a zároveň zvýšiť výkonnosť

podniku. Je pravdepodobné, že tí, ktorí chcú úspešne pracovať zo samo vytvorenej kancelárie, budú musieť nájsť spôsoby, ako si lepšie určiť hranice medzi prácou a osobným / rodinným životom.

Petra, ako učiteľka v škôlke, sa dostáva do častejšieho kontaktu s deťmi a ich rodičmi. Ako ukazuje aj MBJournal (2020), vidí jasnú spojitosť medzi vyššou mierou psychických problémov u detí spojenými s opatreniami COVID-19: *„Ale co znám školáky, co chodí normálně do státních škol a jsou doma už prostě strašně dlouho, tak znám jednoho kluka, jehož maminka mi řekla, že ten kluk nemá jiskru v očích, že má vyučování na počítači, mezitím hraje počítačové hry, ... že je zcela bez života v očích“* (Petra, rozhovor, 15.4.2021).

Negatívnejším spôsobom vnímala situáciu Andrea, ktorá ako čerstvá študentka prvého ročníka vysokej školy patrí podľa MBJournal (2020) k rizikovejšej skupine: *„Kvůli korone som vlastne musela odísť z Brna, kde som odišla kvôli štúdiu... a no bohužiaľ mám pocit, že sa to stále zhoršuje“* (Andrea, rozhovor, 7.4.2021).

Aj napriek nižšej miere psychických problémov spojenými s krízou COVID-19, trápenie v iných životných oblastiach často pretrváva. Jedným z príkladov je práve Petra ako učiteľka v škôlke: *„Ale teď si připadám jakoby strašně prázdná. Jako bych jim nedokázala už nic předat, že jsem taková jakoby vycucaná hrozně. Tak jsem na to úplně myslela, že ti to musím říct, ... že by mě straně zajímalo, kdyby někdo udělal diplomku právě o syndromu vyhoření u aktivistů, nebo lidí, co se nějakým způsobem snaží změnit ten systém ...“* (Petra, rozhovor, 15.4.2021). Alebo Andrea a jej strach o budúcnosť: *„Stále ma oveľa viac trápia problémy životného prostredia ako pandémia... Niektorí tomu hovoria klimatická úzkosť, tak tú stále prežívam veľmi intenzívne“* (Andrea, rozhovor, 7.4.2021).

Tak ako ukazuje aj výskum Murray Lee (2021), zaujímavé zmeny nastali aj v oblasti environmentálneho aktivizmu. Andrea stratila zmysel a motiváciu k akejkolvek spolupráci s podobnými hnutiami: *„Hnutie Fridays for Future Košice sa bohužiaľ rozpadlo hlavne kvôli sporom s Bratislavou. Momentálne sa tomu nevenujem vôbec aj z dôvodu vysokých nárokov v škole. Nemám na to čas... plus tiež mám pocit, že to nemalo veľký význam. Že sa v podstate nič nezmenilo. Mám pocit, že ma to ešte viac skľučovalo a trápilo“* (Andrea, rozhovor, 7.4.2021). Petrina snaha naďalej pretrvala, takisto však postupom času strácala silu a motiváciu k intenzívnejšej aktivite: *„No za to pololetí to bylo velmi náročné... My jsme se vůbec nescházeli a občas jsme si dávali zoom telefonem, ale to bylo úplně náročné, protože to trvalo i dvě, tři hodiny a úplně mě to unavovalo. A tak nějak jsem z toho vypadla... Jasně že tam mám mezi nimi dobré kamarády, ale teď vůbec neřešíme žádné“*

akce. Už nejsem do toho tak zapojená. Když je nějaká akce a má nějaké konkrétní úkoly, tak to ano, ale z té agendy a tak jsem tak nějak už vypadla, ... asi jako na začátku“ (Petra, rozhovor, 15.4.2021). Petra však aj napriek všetkému vníma environmentálny aktivizmus ako dôležitú súčasť boja za klimatickú spravodlivosť a lepšie životné podmienky pre budúce generácie: „Podle mě je nějaká cesta určitě tlačit nějak aktivisticky, uvazovat se někde. Podle mě to je cesta, ... člověk prostě musí jít a žít, být tím příkladem pro ty ostatní“ (Petra, rozhovor, 15.4.2021).

Zaujímavou otázkou ostáva Petrina snaha o potravinovú sebestačnosť aj napriek zavedeným opatreniam: „A i když byl ten lock down a nesmělo se vycházet ven, tak i tak jsme chodili do té zahrady ... sice bychom neměli, ale někdo musí. Potřebuješ si to tam zasadit, aby byly nějaké lokální plodiny. Také někdo vzpomínal, že nebude zelenina z Itálie, že prostě to nestíhají a tak, ... že strašně stoupne ta cena. Podle mě je také v těchto krizových situacích, co se budou běžně stávat, i během toho co bude postupovat ta klimatická krize, tak je důležité, aby byl člověk soběstačný“ (Petra, rozhovor, 15.4.2021). Môžeme to považovať za istú formu environmentálneho aktivizmu? Alebo je to len jednoduchá „snaha o prežitie“?

Ako nám ukazujú rôzne výskumy v oblastiach ľudského správania, ľudská morálka a hodnoty sú dôležité nie len v boji proti novému koronavírusu, ale aj v boji za udržateľný rozvoj a klimatickú spravodlivosť (Wolf et al. 2020) (Cheung, Luke a Maio, 2014) (García a Bucciola 2020). Môže nám teda ľudské správanie v čase novej krízy napovedať niečo o smerovaní ľudstva? Prevažujú v spoločnosti hodnoty seba presahovania? Moji informátori sa prikláňajú skôr k negatívnejšiemu postoj: „To, co mi ukázal covid je, že jsem ztratil iluze o lidech. Ukázalo mi to, že celá tak občanská společnost nebo různé kolektivy nefungují, ... že každý se dívá jen na sebe a že prostě jen napsat někomu – si v pohodě, tak to mnoho lidí nedělá. Což pro mě bylo docela velké zklamání u lidí. A to je podle mě i jeden z důvodů, že nyní je vše ještě horší, než mohlo být, ... že lidé jsou bezohledný“ (Tomáš, rozhovor, 12.4.2021). Stále však môžeme vidieť určitú nádej a vieru na zmenu aj čo sa týka turizmu: „Možná lidé trochu přehodnotí to své chování a možná i to, na čem mají postavené ty své hodnoty. Že prostě dovolená v Egyptě nemusí být všechno a že vlastně mohou být i jiné věci“ (Jasmína, rozhovor, 12.4.2021).

Čo vnímam ako veľkú tému, ktorá v rozhovoroch rezonovala veľmi často, je pozitívne myslenie a snaha o optimistické videnie vecí: „Snažím se nesoustředit na to, co nemohu a nesmím, ale snažím se soustředit na to, co mohu a vlastně co všechno mám“ (Natália, rozhovor, 9.4.2021).

Ďalšou veľkou témou sú aj sociálne médiá a ich zvyšujúci sa vplyv na spoločnosť: „*Co se stalo je, že tím, že lidé nechodí ven, tak se stali závislí na sociálních médiích, což je jeden z velkých problém, ... protože je to nástroj, který používají konspirátoři a podobně ...*“ (Tomáš, rozhovor, 12.4.2021). V rozhovoroch sa vyskytli aj nové environmentálne problémy spojené napríklad s ťažbou kryptomien: *Martin „Stoupla cena těch kryptoměn a mnoho lidí začalo těžit ty bitcoin a ono to má velmi vysoké nároky na energie a ono vlastně už jen samotný bitcoin, ne kryptoměna, má nároky na energii stejné, jako celé Finsko ... což je vlastně docela dost nehezka zpráva, co se týká té ekologie”* (Martin, rozhovor, 8.4.2021).

7.2 COVID-19 ako ukážka pre boj proti ekologickej kríze?

Môže nám kríza COVID-19 napovedať niečo o budúcnosti? Môže nám napomôcť v boji proti ekologickej kríze? Mala táto kríza skôr negatívny alebo pozitívny vplyv na životné prostredie? Ako dokazuje aj práca Zambrano-Monseratte a jeho kolegov (2020), väčšina mojich informátorov si je vedomá pozitívnych aj negatívnych aspektov spojenými s novou pandémiou: „*No ono v první fázi, kdy vše bylo zavřeno, to životnímu prostředí určitě prospělo. Na druhé straně to vidím tak, že auta nadále jezdí, letadla létají, ... prostě ta ekonomika se nezastavila naštěstí, nebo možná naneštěstí. Takže vlastně podle mě ten dopad covidu na životní prostředí je velmi malý, nebo i negativní. Zvýšil se počet lidí, co chodí do přírody, ... lidí, kteří se o tu přírodu nezajímají, kteří dělají hlouposti. Právě mám pocit, že některé věci se buď nemění, nebo jsou horší*“ (Tomáš, rozhovor, 12.4.2021).

Podobným spôsobom vníma situáciu aj Natália: „*Já si myslím, že to není až tak závažné jak nám cpou média... Já bych řekla, že koronavirus nám ukázal jednu krásnou věc, která se spojuje právě s bezdětností a to tu, že příroda bez nás přežije, ... že vlastně jak lidé přestali chodit ven, tak se zase začaly objevovat druhy zvířat, o kterých jsme si mysleli, že už jsou vyhynulé. Takže příroda bez nás krásně přežije, ale my bez přírody nepřežijeme*“ (Natália, rozhovor, 9.4.2021). Ako dokazuje aj práve výskum Zambrano-Monseratte a jeho kolegov (2020), vo svete nastal problém s odpadmi, ktorého mieru si uvedomujú aj moji informátori: „*Co se týče těch odpadů po testech, tak já si to někdy tak představuji a je mi z toho úplně špatně... Představuji si, jaké hromady odpadu jsou ze všeho toho testování ...*“ (Petra, rozhovor, 15.4.2021).

Akým spôsobom sa bude svet vyvíjať? Ako pandémia ovplyvní jeho smerovanie? Je šanca aby sme smerovali k „*managed degrowth*“¹⁸ alebo sa vrátíme k „*business as*

---

¹⁸ Riadený znížený rast - Pri riadenom raste je jeho zámerným cieľom zníženie ekonomiky v celkovom rozsahu

usual“¹⁹ (Wells, 2020)? Síce môžeme vidieť miernu nádej na zmenu, celkovo však z rozhovorov plynie určitá skepsa: „*No my sa ako ľudia učíme z toho, čo tu bolo. Z toho, že pandémie nie je nutne o tej nemoci, že je to o tom, že si ničíme životné prostredie. Že tie zdroje nie sú nekonečné a trochu sa z toho poučiť byť lepšími, ale myslím si, že v tomto ohľade som realista a takáto situácia asi nenastane, ale bolo by fajn...*“ (Natália, rozhovor, 9.4.2021). Veronika naopak vníma tlak na návrat do starých koľají: „*... já cítím ten tlak pracovně i v širším okolí... Už aby se začalo více létat a tak podobně.*“ „*A někteří lidé budou možná cestovat ještě více, protože si řeknou, ... protože si mohou uvědomit, že najednou může něco takového přijít a oni o to cestování mohou přijít, takže se to budou snažit dohnat, nebo předejhnat*“ (Veronika, rozhovor, 12.4.2021).

Veľmi zaujímavú myšlienku vyslovila Petra pri téme politickej angažovanosti v otázkach problémov životného prostredie, konkrétne pri téme vyhlásenia stavu klimatickej núdze: „*Také možná si někteří (ti politici) říkají to, že nebudou hlasovat pro, kvůli tomu, že už rok tady žijeme v nějaké nouzi, nějaké krizi, a když se lidem ještě přidá a v novinách bude, že vláda vyhlásila stav klimatické nouze, tak lidé prostě podle mě z toho budou naštvaní*“ (Petra, rozhovor, 15.4.2021). Môže byť nepopularita politických vyhlásení jedným z problémov, ktoré by nám mohli sťažiť cestu k udržateľnému rozvoju? Môže nám na ceste k udržateľnosti pomôcť väčšia dostupnosť alternatív ako sú napríklad bezobalové obchody? „*Tu v okolí máme dva, tři bezobalové obchody, takže to je super... To v Budějovicích úplně nebylo. Takže zde zcela cítím, že ta Praha, že co se týče té ekologie, tak je trochu vstřícnější, že je zde více prostředků a více možností*“ (Natália, rozhovor, 9.4.2021). Konzum a plytvanie, na ktoré upozorňuje Martin, však stále existuje: „*Ted' jsem právě slyšel od mého kamaráda, který je líný umývat nádobí, že reálně uvažuje o tom, že si bude kupovat plastové, ... aby to nemusel umývat. Bohužel takové způsoby myšlení dodávají trochu skepsi do toho, jak to bude vypadat s normálními lidmi, kteří o to ten zájem sami nemají*“ (Martin, rozhovor, 8.4.2021). Lenka „*Já to úplně vidím v těch obchodech, že tam vlastně jdou jen proto, aby si něco koupili*“ (Lenka, rozhovor, 15.4.2021).

Veronika si naopak uvedomuje aspoň malé kroky, ktoré sa v spoločnosti dejú. Z jej pohľadu sú však tieto zmeny príliš malé a pomalé: „*Já asi v tomto směru nejsem optimista, protože lidé dělají změny strašně pomalu, když se na to podíváš. Jako, máme tu auta na vodík, když se na to podíváš, ale to je tak hrozně pomalé ... ty změny. Osobně musím říct,*

---

¹⁹ *Obchod ako obvykle* – scenár predpokladá, že svetový obchod v zásade pretrváva a že dlhová spotreba materiálu naďalej podporí ekonomický rast meraný HDP.

že pozitívne vnímam to, že je Biden prezidentom USA. On sa vlastne vrátil k tým dohodám. Nicméně je otázkou, zda to stačí, protože když se začteš do těch článků od vědců, tak to už není za pět minut, ale za minutu dvanáct. A opravdu snad pokud se do nějaké doby, tuším 2024 něco nezlomí, tak už prostě není cesty zpět. Že prostě ty ledovce a všechno to tak rychle taje, ještě rychleji, než oni předpokládali, že prostě nevím no ...“ (Veronika, rozhovor, 15.4.2021). Podobný názor mala napríklad aj Petra.

7.3 COVID-19 ako nový dôvod dobrovoľnej bezdetnosti?

Ako sa zmenil pohľad mojich informátorov na dobrovoľnú bezdetnosť? Ovplynula nová celosvetová pandémia ich rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti? Ako ukazuje výskum Achterberga a jeho kolegovov (2020), nová svetová kríza má vplyv na vyšší stres v rodine, väčšie úzkosti u detí a rodičov. Môže táto skutočnosť ešte závažnejším spôsobom odradiť ľudí od plánovaného rodičovstva? Alebo naopak, dokážu lepšie životné podmienky spojené s nižšími nákladmi vďaka práci z domova viesť k prehodnoteniu tohto rozhodnutia? Aký vplyv má partnerstvo/ zmena partnerstva na toto rozhodnutie?

Pevné rozhodnutia mojich informátorov striedajú tie vlažné až nejasné. Martin je jeden z tých, ktorého rozhodnutie sa už svojim spôsobom nedá zmeniť (z dôvodu vazektómie). Kvôli svojej dobrovoľnej bezdetnosti sa zmenil jeho partnerský vzťah s priateľkou: „Těch pár dní zpátky, když jste mě znova kontaktovali, tak to bylo vlastně čerstvě, nebo ještě stále je to čerstvě po rozchodu s přítelkyní právě kvůli tomuto, že přítelkyně si začala uvědomovat, že děti by někdy v budoucnu chtěla mít a u mě přes to prostě vlak nejede, ... takže v tomto jsem určitě nezměnil názor“ (Martin, rozhovor, 8.4.2021).

Andrea takisto svoje rozhodnutie nezmenila, jej novým cieľom sa však stalo opatrovanie detí vo Francúzsku: „Názor se mi nezměnil, stále to neplánuji a nechystám ... Co se však změnilo a co může být zajímavé i pro tvůj výzkum je fakt, že přes léto plánuji jít opatrovat děti do Francie. Sice je to kvůli jazyku, ale i tak je to možná nečekané“ (Andrea, rozhovor, 7.4.2021). Rodina, kam sa chystá, však o jej rozhodnutí o dobrovoľnej bezdetnosti nevie: „Rodině v níž budu bydlet určitě neříkám, že nechci mít děti. Ale možná i tato zkušenost ovlivní mé rozhodnutí do budoucna ... a celkově změním názor na toto téma“ (Andrea, rozhovor, 7.4.2021). Zaujímavou otázkou, ktorá nám z rozhovoru s Andreou plynie je - mohla by mať táto skutočnosť (o neplánovanom materstve) vplyv pri výberovom konaní na danú pozíciu?

Petra si za posledný rok našla nového partnera, s ktorým si vie prvýkrát v živote predstaviť výchovu detí. Jej rozhodnutie však ostáva stále veľmi vážavé: „*No, já jsem nad tím přemýšlela, když jsi mi psala, že chceš semnou udělat ten video hovor .. No určitě mám z toho stále strach, hlavně když vidím, co se děje. Podle mě to bude běžné, takové ty viry a bakterie, ten strach... Ale také mnoho lidí mi říká, že taková lidé by měli mít děti. Právě ti uvědomělí lidé, co se snaží řešit věci jinak*“ (Petra, rozhovor, 15.4.2021). Mohla by nás nová generácia detí, vychovávané ekologicky uvedomelými ľuďmi nejakým spôsobom zachrániť? Môže niekto určovať kto by mal a kto by nemal mať deti? Podobný názor sme mohli sledovať už v rozhovoroch z minulého roka.

Jasmína sa podobne ako Martin v svojom rozhodnutí za posledný rok len utvrdila. V svojom okolí si však všimla problémy, ktoré z rodičovstva v dobe krízy COVID-19 vyplynuli: „*Hodně jsem si všimla takového postoje, že proč si ty děti pořizovali, když se o ně nyní nechtějí starat, ... když vlastně zavřeli školy a děti zůstaly doma. Tak to se vlastně snažím takto nevnímat, protože je to určitě strašně náročné pro ty rodiče, ale někde je to fakt vidět, ... jakože ti rodiče prostě nevědí, co s těmi dětmi mají dělat, když je najednou mají doma. Je to zajímavé v tomhle ...*“ (Martin, rozhovor, 8.4.2021). Môže táto skutočnosť, alebo nové negatívne skúsenosti rodičov odradiť ľudí od plánovaného rodičovstva?

Natália v svojom rozhodnutí naďalej pretrváva. Čo sa však v jej živote zmenilo je nový štvornohý prírastok: „*Ne, ne, to se nezměnilo... Jediná změna, která nastala, kterou jsme s manželem prožili je, že nám umřel pejsek a pořídili jsme si štěňátko, ... takže tak asi, že máme psí miminko, ale jinak žádná změna*“ (Natália, rozhovor, 9.4.2021).

Anežkin príklad nám ukazuje dôležitosť vo výbere partnera: „*Na začátku korony jsem si našla přítele, ... jako, byl to už můj dlouholetý kamarád, kterého jsem už znala, ... akorát se to nějakým způsobem vyvinulo ve vztah. Vyvíjelo se to opravdu krásně a byl to skvělý vztah, ... ale on také jako by nechtěl děti, ani je neplánoval, což mi vyhovovalo*“ (Anežka, rozhovor, 3.5.2021).

Zaujímavý zvrät nastal v živote Tomáša: „*Odešel jsem z Bratislavy, posunul jsem se někam, kde jsou menší náklady, lepší práce, takže jsem spokojený, co se týče toho. Na druhé straně jsem zjistil, že to, co je důležité nejsou nějaké společenské kruhy, ale to, co je nejdůležitější, je rodina ...*“ (Tomáš, rozhovor, 12.4.2021). Vďaka novým zmenám, nižším nákladom a lepšiemu zázemiu rozmyšľá o prehodnotení svojho rozhodnutia.

Naopak Janino rozhodnutie sa behom posledného roku stalo ešte viac zásadným: „*Jako přinést si dítě do tohoto světa. Když si to tak vezmeš, máš zavirovanou společnost,*

jako kdyby si měla zaplynovanou komoru a prostě ty si tam to dítě uděláš, protože to dítě chceš a no ono se to nějak vyvětrá někdy ... to mi přijde úplně ... nemohu to říct jinak než debilní“ (Lenka, rozhovor, 12.4.2021).

Veronika sa v svojom rozhodnutí rovnako utvrdila: „*Já nevím, upřímně řečeno, čím jsem starší, tím se ve svém přesvědčení více utvrzuji a jako nelituji toho, že se nemnožím. Vůbec. Obzvláště teď, když vidím ty lidi, jak si stěžují na ty děti, že je musí učit“* (Veronika, rozhovor, 12.4.2021). V svojom okolí si však všimla vyššiu mieru pôrodnosti ako doposiaľ: „*Opravdu si myslím, že když se ten koronavirus ustálí a život se vrátí téměř do normálních kolejí, zase budou plakat, že v útulcích je spousta zvířat a na porozené děti nebude čas, protože se znova začne pracovat ...“* (Veronika, rozhovor, 12.4.2021). Naozaj sa počas krízy zvýšil počet novorodičiek? Výskum Ullah a jeho kolegov (2020) však ukazujú práve zníženú mieru pôrodnosti, ktorá by sa mala časom ustáliť. Zo strany Veroniky opäť zaznela zmienka o sebeckosti rodičov: „*Určitá sobeckost i co se týče vůči tomu, že si vlastně pořídíš dítě a přesto se chováš jako neekologické prase ... a takto si fungovat“* (Veronika, rozhovor, 12.4.2021).

Martina ostala pri svojom názore aj naďalej a deti takisto neplánuje. Naďalej sa obáva o stav životného prostredia: „*Myslím si, že životné prostredie je na tom veľmi zle a už môžeme len znižovať dopady klimatickej krízy, ktorá nás čaká a všetkých nás negatívne ovplyvní. Myslím si, že všetci ľudia, ktorí deti plánujú alebo majú, by sa nad tým mali zamyslieť a nejakým spôsobom riešiť“* (Martina, rozhovor, 13.4.2021).

Lívia, jako jediná účastníčka výskumu svoj názor síce nezmenila, aj pomocou istej náhody sa však stala mamou zdravej dcéry: „*Neplánovane som zostala tehotná a teraz mám zdravú dcéru. Je to finančne náročné, preto sa snažím väčšinu oblečenia kupovať z druhej ruky. Čo sa týká plienok skúšala som látkovej prať, ale nestíhala som to, tak som sa musela aj ja prikloniť k jednorazovým. Keď vidím, koľko je z toho odpadu, pichá ma pri srdci.“* (Lívia, rozhovor, 27.4.2021). O náhode svedčí aj reakcia okolia: „*Bezdetnosť som s mojimi kamarátmi neriešila. Keď som im oznámila, že som tehotná boli rovnako prekvapení ako ja“* (Lívia, rozhovor, 27.4.2021).

7.4 Zmenilo sa aj niečo iné?

Čo iné sa zmenilo v životoch mojich informátorov? Čo ich momentálne teší či trápi? Ako si predstavujú budúcnosť? Ako som už spomínala, pozitívne myslenie v rozhovoroch určite prevláda. Jasmína sa napríklad teší z času stráveného s rodičmi: „*Třeba jsem hrozně vděčná za čas, který trávím s rodiči“* (Jasmína, rozhovor, 12.4.2021). Takisto sa snaží

podporovať lokálnych výrobcov: *"Za posledný rok jsem začala podporovat lokálních výrobců nebo tak"* (Jasmína, rozhovor, 12.4.2021).

Petra riešila dilemu s autom: *"Akorát teď jsem měla takovou otázku, protože jsem dostala auto po dědovi, který zemřel ... tak jsem jako by vnitřně řešila, jestli ho vlastně mám přijmout. Že sakra, tady vlastně proti něčemu zbrojíme, proti ropě ... a tu si nyní vezmu auto. Pak jsem si však řekla, že už je vyrobeno ... a že ono by s ním někdo i tak jezdil a když mi má pomoci, tak jsem si pak řekla, že proč si ho nevzít?"* (Petra, rozhovor, 15.4.2021).

Natália sa snaží sústrediť na kariéru: *"Spíš se soustředím na tu kariéru. Doufám, že zdokonalím jazyky, budu si plnit své sny a budu žít tak, jak já chci"* (Natália, rozhovor, 9.4.2021).

Anežka sa snaží žiť viac ekologicky, ale zisťuje náročnosť všetkého, čo to obnáša: *"Také se snažím nakupovat bezobalovo, ale je to náročné, protože ty věci jsou strašně drahé a já se snažím šetřit do budoucna, abych měla nějaké stále bydlení a nějakou tu jistotu v životě"* (Anežka, rozhovor, 3.5.2021).

Čo sa týka pohľadu do budúcnosti, stále prevažuje skôr negatívne myslenie: *"Jako myslím si, že nějaká část světa se nějakým způsobem bude určitě vědět přizpůsobit ... že jakoby lidstvo asi úplně nezanikne, ale možná přežijí právě ti bohatí, ještě více se vytvoří propast mezi chudými a bohatými. Samozřejmě pokud se něco nezmění a nezmění se celý ten systém, jak funguje svět, takže asi tak"* (Anežka, rozhovor, 3.5.2021). *"Obávám se že o 50-100 let si budeme musiet' zvykať na úplne iný životný štýl, kde nebudeme žiť v dostatku ale skôr v nedostatku. Myslím, že to bude niečo, čo si naša generácia skutočne nevie predstaviť, keby išlo o nedostatok pitnej vody a jedla"* (Martina, rozhovor, 13.4.2021). Petra *"Jo, já si myslím, že se postupně začnou lidé probouzet ... asi dost lidí umře podle mě"* (Petra, rozhovor, 14.5.2021). V rozhovoroch je tiež vidieť určitá zahmlenosť pri predstave budúcnosti: *"Vlastně říkám, pandemie mi nepřijde jako nějaký velký problém, ... že to sice rezonuje celým světem, ale ten můj život to vlastně až tak neovlivnilo a je pro mě i těžké si říkat, co bude za padesát let"* (Jasmína, rozhovor, 12.4.2021). Reakcia okolia sa vo väčšine prípadov významne nezmenila, Jasmína sa práve aj v reakcii na novú krízu, snaží hovoriť o závažnosti rozhodnutia vedúcemu k počatiu: *„Já si myslím, že pořád si asi většina lidí myslí, že si to rozmyslím, že se něco změní. Já jim to jako nějak nevyvracím. Už mi je to tak nějak i jedno. Spíš teďka třeba hodně mluvím o tom, že je fakt důležité prostě si promyslet, jestli si ty děti pořídít“* (Jasmína, rozhovor, 12.4.2021).

Záver

Cieľom tejto práce bolo skúmať súvislosť medzi dobrovoľnou bezdetnosťou a ekologickou (environmentálnou) krízou. Pomocou hĺbkových rozhovorov bolo mojou snahou zistiť dôvody vedúce k tomuto rozhodnutiu, životný štýl informátorov, ich kompenzáciu rodičovstva, vyhliadky do budúcnosti a reakcie okolia. S výskumom som preto oslovila ľudí, ktorí sa hlavne z dôvodu ekologickej krízy rozhodli pre dobrovoľnú bezdetnosť. Po roku som výskum a stretnutie s informátormi opakovala. Tentokrát ma zaujímalo, ako sa ich pohľad zmenil. Ako nová kríza ovplyvnila ich životy, ako sa zmenil ich pohľad na dobrovoľnú bezdetnosť? Hĺbkové rozhovory prinášajú niekoľko záverov.

V prvom rade verím, že práca splnila svoj účel a podarilo sa preukázať, že ekologická kríza má naozaj vplyv na rozhodnutie o počatí. Problémy, ktoré účastníkov výskumu najviac trápia sú preľudnenosť a klimatická zmena, ktorá má podľa ich slov vplyv na všetky aspekty biologického sveta. Niektorí vidia riešenie v kontrole pôrodnosti, či dokonca v redukcii už existujúcej populácie. Väčšina informátorov buď o deťoch nepremýšľa hlavne zo strachu o ich život, alebo cítia zodpovednosť neprinášať deti na už preľudnenú planétu.

Väčšina informátorov nemá deti aj z iných, ako len ekologických dôvodov. Medzi tieto dôvody patrí neistota, neochota starostlivosti o ďalšiu ľudskú bytosť a v neposlednom rade majú informátori starosť aj o ekonomické zabezpečenie potenciálnej rodiny. V rozhovoroch zaznelo porovnanie dnešného kapitalistického systému so systémom socializmu, počas ktorého bola bezdetnosť takmer tabu, a ktorý ľuďom poskytoval zdanlivý pocit bezpečia vďaka vopred zabezpečenej práci či novomanželskej pôžičke.

Ďalším problémom brániacemu tehotenstvu sú aj psychické problémy spojené so strachom z bolesti. Práca takisto poukazuje na problém genderovej spravodlivosti. Aj z dôvodu prevládania konzervatívnejších názorov Českej republiky je od matiek očakávané, že prvé tri roky života dieťaťa strávia na materskej dovolenke, svojím spôsobom odtrhnuté od pracovnej sféry. Bez praxe sa častokrát znižuje ich konkurencieschopnosť na pracovnom trhu. V práci môžeme vidieť rozdiel medzi ženami a mužmi vzhľadom na pociťovaný tlak v súvislosti s počatím, ktorí muži podľa slov informátorov zažívajú menej ako ženy.

Na prehodnotenie rozhodnutia o dobrovoľnej bezdetnosti by podľa najčastejších slov účastníkov bola potrebná zmena politického systému. Účastníci potrebujú vidieť

snahu vlády a záujem o riešenia otázok životného prostredia. K prehodnoteniu rozhodnutia by došlo aj pri väčšom pociť istoty či peňažnom zabezpečení.

Životný štýl účastníkov výskumu je väčšinou „priateľský k životnému prostrediu“. Informátori sa okrem recyklácie venujú aj ekologickému aktivizmu a systémovej snahe o zmenu. Táto snaha sa však v mnohých smeroch od človeka k človeku veľmi líši. Niektorí si v snahe o ušetrenie čo najväčšieho množstva oxidu uhličitého v ovzduší nepripravuje hrianky, iní plánuje potravinovo aj energeticky sebestačné komunitné bývanie v blízkosti lesa. Väčšina účastníkov sa svojím spôsobom snaží o kognitívnu konsonanciu, cesty k nej sú však u každého účastníka mierne odlišné

Pre mnohých z nás sú deti zmyslom života, mňa preto zaujímali prostriedky, ktoré účastníkom túto skúsenosť kompenzujú. Informátori sa okrem kreatívnej činnosti venujú chovu domácich zvierat či seba rozvoji. Z výpovedí je zjavné, že je pre nich veľmi dôležité byť v spoločnosti nejakým spôsobom užitočný alebo vytvoriť niečo, čo presiahne ich život.

Bude sa zmena konať zhora alebo zdola? V tomto smere sa líšil pohľad aktivistov bojujúcich o zmeny systému na vežiach uhoľných baní a neaktivistov, ktorí túto zmenu vidia práve v uvedomení si vlastnej zodpovednosti a povinnosti voči spoločnosti a budúcej generácií. Zmena zdola však podľa niektorých informátorov môže prispieť aj k zmene zhora – keď sa zmení zmýšľanie ľudí, menia sa aj politici, ktorých si sami volia.

Budúcnosť je v mnohých smeroch veľmi nejasná, existujú však určité predikcie. Informátori sa zhodujú v dvoch možnostiach – prometeovskom pohľade alebo nadvláde človeka a antropocentrizmu. Ľudstvo sa buď „zobudí“ a ekologickú krízu začne riešiť, alebo nás čakajú nepokoje a nie len veľké environmentálne, ale aj sociálne problémy. Informátori sa prikláňajú skôr k pesimistickejšej predstave.

Z rozhovorov tiež vyplýva možná nádej o zmenu smerovanie spoločnosti vo výchove novej generácie – prostredníctvom správnej výchovy môžu deti podľa ich slov ovplyvňovať nie len svojich rodičov, ale aj kamarátov či iné širšie okolie. Z detí sa takisto stávajú dospelí, ktorí vďaka vzdelaniu a výchove môžu potenciálne vyriešiť mnohé problémy. Výskum nám tiež prináša myšlienku diferenciácie spoločnosti. Rozdelenie ľudí na tých, ktorí by mali mať deti, pretože je šanca, že v budúcnosti budú pre planétu prínosní a tých, ktorých prítomnosť je pre životné prostredie nie len zbytočná, ale až škodlivá a preto by sa o počatie snažiť nemali.

Okolie má na rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti takisto vplyv – či už sú to členovia environmentálnych hnutí, alebo starí rodičia. Niekde táto otázka vytvára až

dlhoročný konflikt v rámci rodiny, kedy sa bezdetný človek zdá byť pre spoločnosť vnímaný ako zbytočný.

So zdanlivou zbytočnosťou pre spoločnosť súvisí aj sebeckosť prípadne nesebeckosť účastníkov. Dobrovoľne bezdetní vo väčšine prípadov vnímajú sami seba ako tých menej sebeckých, pretože aj vďaka ich rozhodnutiu zostane v budúcnosti viac zdrojov pre deti iných rodičov. Väčšina informátorov sa snaží svoju nesebeckosť dokázať starostlivosťou o zvieratá z útulku či inými aktivitami podporujúcimi chod spoločnosti.

S environmentálnymi problémami súvisí aj takzvaný environmentálny žiaľ spojený s uvedením si devastácie životného prostredia človekom. Z výskumu vyplýva, že najväčší žiaľ pociťujú tí účastníci, ktorí sa s problémami životného prostredia stretávajú na vlastné oči, alebo tieto problémy poznajú viac do hĺbky než ostatní. Vysporiadať sa s týmito problémami dá aj popieraním vlastných úzkostí.

Aký vplyv mala kríza COVID-19 na životné prostredie? Skôr negatívny alebo pozitívny? Ako to vnímajú mnou vybraná informátori? Ako to ovplyvnilo ich rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti? Stúpne alebo klesne pôrodnosť? Ako sa zmenil environmentálny aktivizmus? S objektívneho hľadiska sa skutočné dopady celej krízy budú dať skúmať až v priebehu nasledujúcich rokov. Môj výskum však potvrdil domnienku, že aj napriek neustálemu strachu z environmentálnych problémov, lepšie životné socio-ekonomické podmienky, viac času a priestoru môžu mať vplyv na rozhodnutie o plánovanom rodičovstve.

Na druhej strane sme však mali možnosť sledovať aj silnejúce utvrdenie sa v tomto rozhodnutí práve aj z dôvodu novej pandémie COVID-19. V rozhovoroch okrem strachu o budúcnosť, pravdepodobnosti nových pandémie zazneli aj slová o nových problémoch spojenými s rodičovstvom a materstvom. Deti strácajú iskru, rodičia sú vystresovaní. Takisto sme mali možnosť vidieť aj nepredvídateľnosť spojenú s počatím, kedy sa aj vďaka náhode a napriek strachu, podarilo priviesť na svet zdravého potomka.

Môj výskum síce nezaznamenáva problémy, ktoré sú spojené so stratou zamestnania, každopádne je to určite ďalší aspekt, ktorý by mohol byť relevantný vo výskume podobného charakteru. Ďalšou zaujímavosťou, ktorá sa dá v rozhovoroch vysledovať, je uvedenie si nízkej schopnosti spoločnosti riešiť spoločné problémy, neohľadupnosť či sebeckosť. Aj z tohto dôvodu panuje medzi informátormi určitá skepsa voči riešeniam klimatickej krízy či celkovo environmentálnych problémov, ktoré podobne ako riešenie celosvetovej pandémie, vyžadujú spolupatričnosť a spoluprácu. Naozaj sa vráti situácia do starých koľají? Alebo si ľudia uvedomia výhody spojené s novými

opatreniami, vďaka ktorým mala príroda aspoň chvíľu priestor k novému nádychu? Medzi účastníkmi výskumu panuje opäť určitá skepsa. Ich slová naznačujú určitý tlak spoločnosti na znovu nakopnutie ekonomiky, otvorenie obchodov a hraníc na vycestovanie.

Za zmienku tiež stojí zmena v environmentálnom aktivizme, jeho mierny úpadok či presun na sociálne siete. Môže byť pestovanie zeleniny aj napriek vládnym opatreniam braný ako nový smer environmentálneho aktivizmu? Vrátia sa „starí“ protestujúci opätovne k svojej snahe o boj za klimatickú spravodlivosť, alebo nastúpi generácia nových aktivistov? Nová pandémia zmenila naše životy v mnohých smeroch, zmena však neustále prináša nové podnety, nové otázky. Som si vedomá, že táto práca podáva len stručný náčrt skúmanej problematiky, ktorá si zaslúži hlbšie preskúmanie. Práca sa napríklad nezaobrá sociodemografickými charakteristikami, ktoré by svojim spôsobom určite mohli prispieť k vyššej kvalite výskumu.

S krízou prichádza aj nová príležitosť a pevne verím, že celá moja snaha, aj na svoje nedostatky, dokáže vzbudiť zvedavosť v objavovaní nových príležitosti v neustále sa meniacom svete.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRI

Literatúra:

BAUMAN, Z. *Individualizovaná spoločnosť*. Praha: Mladá Fronta, 2004. ISBN 80-204-1195-X

BELL, M. M., CAROLAN, M. S. *An Invitation to Environmental sociology*. London: Sage Publications Ltd, 2004. ISBN 0-7619-8775-4

BLAHUT, P. *Mýlit se je božské. Nová antropologie pro každého*. Brno: Doplněk, 2017. ISBN 9788072393282

BROCKMAN, J. *Čeho bychom se měli obávat?* Praha: Dybbuk, 2018. ISBN 978-80-7438-188-1

BRYMAN, A. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press, 2004. ISBN: 9780199689453

CRUTZEN, P. J., STOERMER, E. F. *The Anthropocene* Glob. Change Newsl., 41 (2000), pp. 17-18 International Geosphere Biosphere Program (IGBP).

CORSON, WALTER, H. *et al. The Global Ecology Handbook: What You Can Do about the Environmental Crisis*. Boston: Beacon Pr, 1990. ISBN-0-8070-8501-4

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 9788024619668

EAGLETON, T. *Idea kultury*. Brno: Host, 2001. ISBN 80-7294-026-0

FOSTER, J. B., CLARK, B., YORK, R. *The ecological rift. Capitalism's War on the Earth*. New York: Monthly Review Press, 2010. ISBN 9781583673881

GIDDENS, A. *Unikající svět: Jak globalizace mění náš život*. Praha: Slon, 2010. ISBN 80-85850-91-5

HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Slon, 2009. ISBN 978-80-7419-020-9

HAŠKOVÁ, H., ŠALAMOUNOVÁ P., VÍZNEROVÁ, H., ZAMYKALOVÁ, L. *Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-092-3

- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-262-0982-9
- HENDL, J., REMR, J. *Metody výzkumu a Evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1
- HOEKSEMA - S. Nole; FREDRICKSON, B. L., LOFTUS, G. R., WAGENAAR, W.A. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Praha: Portál, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-262-0083-3
- HOFFMAN, A. J. *Jak kultura utváří diskusi o klimatické změně*. Brno: Masarykova univerzity, 2017. ISBN 978-80-210-8711-8
- HOUSEKNECHT, S. K. *Voluntary childlessness. In Handbook of marriage and the family*. Springer, Boston, MA, 1987. ISBN 978-1-4615-7153-7
- KOHÁK, E. *Zelená svatozář. Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: SLON, 1998. ISBN 80-85850-86-9
- LIBROVÁ, H. *Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Brno: Veronica a Hnutí Duha, 1994. ISBN 80-85365-18-8
- MOLDAN, B. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2999-5
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006. ISBN: 978-80-86429-87-8
- NOVÁK, A. *Zelení proti zeleným Radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*. Praha, 2006. Magisterská diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální a kulturní ekologie, 2006-30-09.
- PETERSON, J. *12 Rules for Life*. Toronto: Random House Canada, 2018. ISBN 9780345816023
- REES, M. *Naše poslední hodina*. Praha: Dokořán a Argo, 2005. ISBN 80--73-63-0-04--4
- RENDTORFF, R. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Vyd. 1. Praha : Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-190-3

RYNDA, I: *Globální a regionální problematika vztahu člověka k jeho životnímu prostředí*, in: Sysifos (příloha) (Česká republika), 4, s. 1–24, 1997.

SOKOLÍČKOVÁ, Z. *Člověk v pokorném závazku vůči světu. Studie z ekologické etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 9788074650420

GOULD, K. A., PELLOW, D. N., SCHNAIBERG, A. *Treadmill of Production Injustice and Unsustainability in the Global Economy*. Routledge, 2008. ISBN 9781594515071

SILVERMAN, D. *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar, 2005. ISBN 8055109044

SKRIMSHIRE, S *Future Ethics – Climate Change And Apocalyptic Imagination*. New York: Continuum. 2010. ISBN 9781441189561

SOUKUP, V. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum. 2004. ISBN 80-246-0337-3

ŠMAJS, J. *Fenomén technika*. Brno: Doplněk, 2016. ISBN 978-80-7239-330-5

ŠMAJS, J. *Filosofie – obrat k Zemi. Evoluční ontologická reflexe přírody, kultury, techniky a lidského poznání*. Praha: Academia, 2008. ISBN 9788020016393

TRAMPE, W. *Language and ecological crisis. Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment*, 2006. ISBN 9871316613870

Průručka k provádění výběru metodou sněhové koule (Snowball sampling). Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. Metodika, no. 1.

Webové stránky:

ACHTERBER, M., DOBBELAAR, S., BOER, O. D., CRONE, E. *Perceived stress as mediator for longitudinal effects of the COVID-19 lockdown on wellbeing of parents and children*. [online]. September, 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.31234/osf.io/pj3sg>

AGRILLO, CH., NELINI, C. *Childfree by choice: a review*. [online]. November, 2008 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/08873630802476292>

BALKHAIR, A. A. *COVID-19 Pandemic: A New Chapter in the History of Infectious Diseases*, 35(2). [online]. Marec, 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7171815/>.

BÖHM, G. *Emotional reactions to environmental risks: Consequentialist versus ethical Evaluation*. 23(2). [online]. Jún, 2014 [cit. 2019-11-12] Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00114-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00114-7).

BLACKSTONE, A. *Childless... or childfree? Contexts*, 13(4). [online]. Jeseň, 2014 [cit. 2019-12-09] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2118201>.

BAGWELL, L. S., BERNHEIM, B. D., *Veblen effects in a theory of conspicuous consumption*. [online]. Jún, 1996 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: www.jstor.org/stable/24710587.

BMJ 2020; 369 doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.m1557> (Published 27 April 2020) Cite this as: BMJ 2020;369:m1557

BROWN, B. E., SPALDING, M. D., Warm-water coral reefs and climate change [online]. 13.11.2015 [cit. 2019-12-11] Dostupné z: https://science.sciencemag.org/content/350/6262/769?casa_token=9ZObqYG_VUAAAAA:-KtAGsKNaT93tyVAx_2o4pNAqjHUgzP4_O3h1UHk1MyulkakU78z3KfB-p4fgeQ3MUDiOetzb4H23A.

CHAKRABORTY, I., MAITY, P. *COVID-19 outbreak: Migration, effects on society, global environment and prevention*. [online]. August, 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138882>.

CHEUNG, W. Y., LUKE, M. A., MAIO, G. R. *On attitudes towards humanity and climate change: The effects of humanity esteem and self-transcendence values on environmental concerns*. [online]. Jún, 2014 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/ejsp.2037>.

COLECOR, J., DODDS, K. *Unhealthy geopolitics: can the response to COVID-19 reform climate change policy?*. [online]. November, 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7856368/>.

GARCÍA, D. B., BUCCIOL, A. *Climate change: Personal responsibility and energy saving* [online]. Marec, 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.106530>.

GARDNER, L. *Mapping COVID-19*. [online]. Január, 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://systems.jhu.edu/research/public-health/ncov/>.

HERRERO, M., THORTONE, P. *What can COVID-19 teach us about responding to climate change?*. [online]. Máj, 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(20\)30085-1](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(20)30085-1).

HEŘMANSKÝ, M. *E_Úvod do společenských vědních metod. Kvalitativní analýza dat* [online]. 2009/2010 Praha: FHS UK, [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <http://www.moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>.

HOWARTH, J. M. „*The Crisis of Ecology. A Phenomenological Perspective*“, *Environmental values*, Vol. 4, No. 1 [online] Február 1995 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/i30301386>.

HILL, E. J., FERRIS, M., MÄRTINSON, V. *Climate change: Personal responsibility and energy saving* [online]. Október 2020 [cit. 2021-05-05]. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/S0001-8791\(03\)00042-3](https://doi.org/10.1016/S0001-8791(03)00042-3).

KAPECKI, T. *Elements of Sustainable Development in the Context of the Environmental and Financial Crisis and the COVID-19 Pandemic* [online]. Júl, 2020 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/su12156188>.

KURLÍN, R. *Počty narozených dětí by neměly překročit současné hodnoty* [online]. Február, 2019 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2019/02/pocty-narozenyh-deti-by-jiz-nemely-prekrocit-soucasne-hodnoty/>

LAMPMAN, C., DOWLING-GUYER S. *Attitudes Toward Voluntary and Involuntary Childlessness. Basic* [online]. 1995, 17(1/2), 213-222 [cit. 2019-12-09]. DOI: 10.1080/01973533.1995.9646140. ISSN 01973533.

LEE, M. *Policing the Pedal Rebels: A Case Study of Environmental Activism Under COVID-19* [online]. 19.04.2021 [cit. 2021-05-08] Dostupné z: <https://orcid.org/0000-0003-2220-0313>.

LOANNIDES, D., GYIMÓTHY, S. *The COVID-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path.* [online]. May, 2020 [cit. 2019-05-05] Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14616688.2020.1763445>.

MACARTHUR, D. E. *Beyond plastic waste* [online]. 17.11.2017 [cit. 2019-12-16] Dostupné z: <https://science.sciencemag.org/content/358/6365/843>.

MAGONI, M., MANOZ, C. M. *Climate Change and Heat Waves in Colombia. Possible Effects and Adaptation Strategies.* [online]. 28.11.2017 [cit. 2019-12-11] Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-319-61988-0_27.

MANZANEDO, R. D., MANNING, P. *COVID-19: Lessons for the climate change emergency.* [online]. November 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.140563>.

MAXVELL, B. *Digital cultures and climate change: 'Here and now'.* [online]. 1.1.2020 [cit. 2020-1-1] Dostupné z: <https://www.ingentaconnect.com/contentone/intellect/jem/2019/00000001/00000001/art00003#expand/collapse>.

MICELLI, E., CITO, G., COCCI, A. *et al. Desire for parenthood at the time of COVID-19 pandemic: an insight into the Italian situation* [online]. April 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0167482X.2020.1759545>.

MEDKOVÁ, A. *Hana Librova: Ekologická situácia je bezvýchodná, tým spíš si vážim spolku jako Limity jsme my!* [online]. 30.2.2020 [cit. 2020-02-07] Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/hana-librova-ekologicka-situace-je-bezvychodna-tim-spis-si-vazim-spolku-jako-6479985ň>

ROLDÁN, E., GÓMEZ, M., PINO, M.R. *et al. The effect of climate-change-related heat waves on mortality in Spain: uncertainties in health on a local scale.* [online]. 11 April 2015 [cit. 2019-12-11] Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s00477-015-1068-7>

SCHULTE, P., ALEGRET, L., ARENILLAS, I., ARZ, JA., BARTON, PJ., BOWN, PR., BRALOWER, TJ., CHRISTESON, GL., CLAYES, P., COCKELL, CS., COLLINS, GS. *The Chicxulub asteroid impact and mass extinction at the Cretaceous-Paleogene boundary.* [online]. 10 Mar 2010 [cit. 2019-12-16] Dostupné z: <https://science.sciencemag.org/content/327/5970/1214>.

STORCH, L., LEY, L., SUN, J. *COVID-19: New climate change activism: before and after the Covid-19 pandemic*. [online]. Február 2021 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8013454/>.

ULLAH, A., MOIN, A. T., ARAF, Y. *et al. Potential Effects of the COVID-19 Pandemic on Future Birth Rate*. [online]. December 2020 [cit. 2021-05-05] Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7758229/>.

IPCC, 2018: Summary for Policymakers. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)]. *World Meteorological Organization, Geneva, Switzerland, 32 pp.*

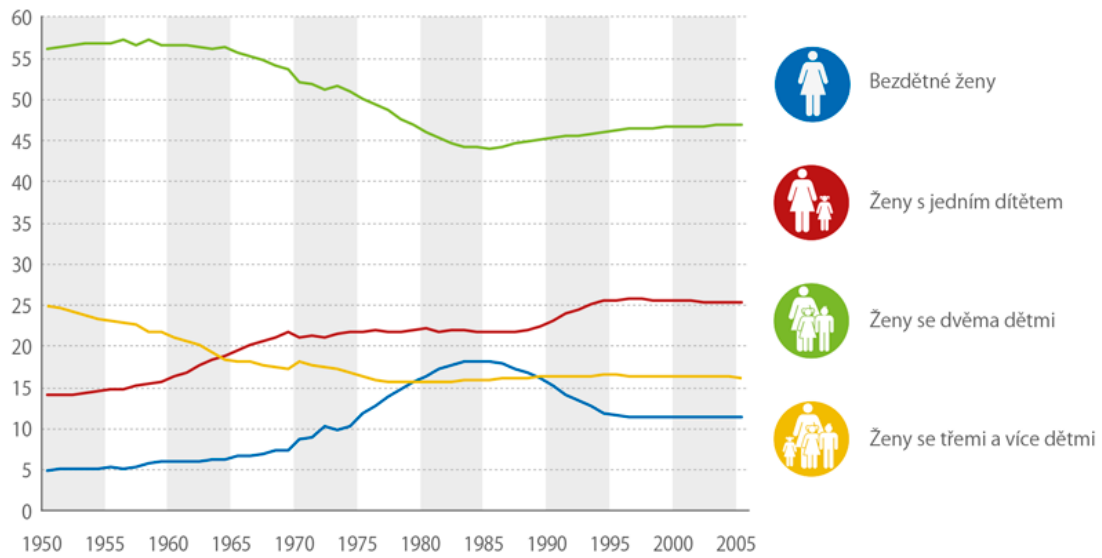
WOLF, L. J., HADDOCK, G., MANSTEAD, A. S. R., MAIO, G. R., *The importance of (shared) human values for containing the COVID-19 pandemic*. [online]. Jún 2020 [cit. 2020-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/bjso.12401>.

ZAMBRANO-MONSERRATE, M. A., RUANO, M. A., SANCHEZ-ALCALDE, L. *Indirect effects of COVID-19 on the environment*. [online]. 20.4.2020 [cit. 2020-05-05] Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.138813>.

Priloha č. 1

Struktura žen podle počtu živě narozených dětí, minulý vývoj (generace 1950–1969) a projekce (1970–2005) (%)

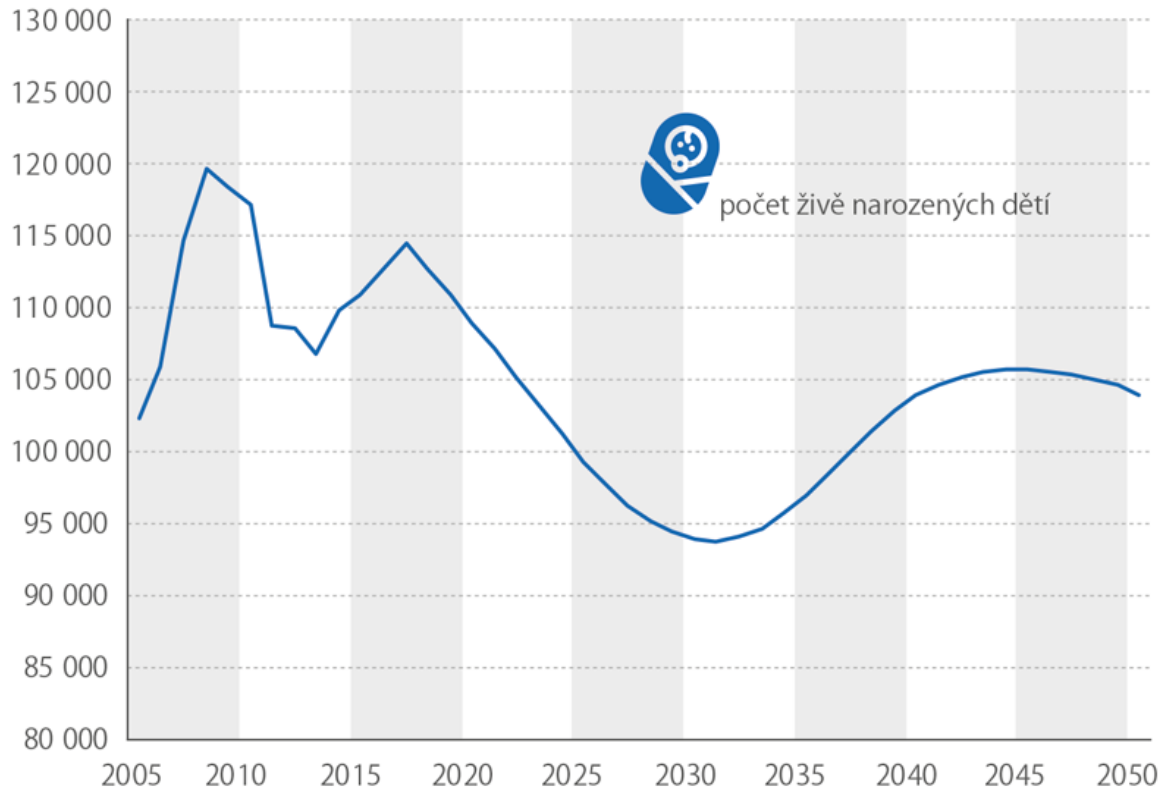
<https://www.statistikaamy.cz/2019/02/pocty-narozenyh-deti-by-jiz-nemely-prekrocit-soucasne-hodnoty/>

Priloha č. 2

Vývoj (2005–2017) a projekce (2018–2050) počtu živě narozených dětí

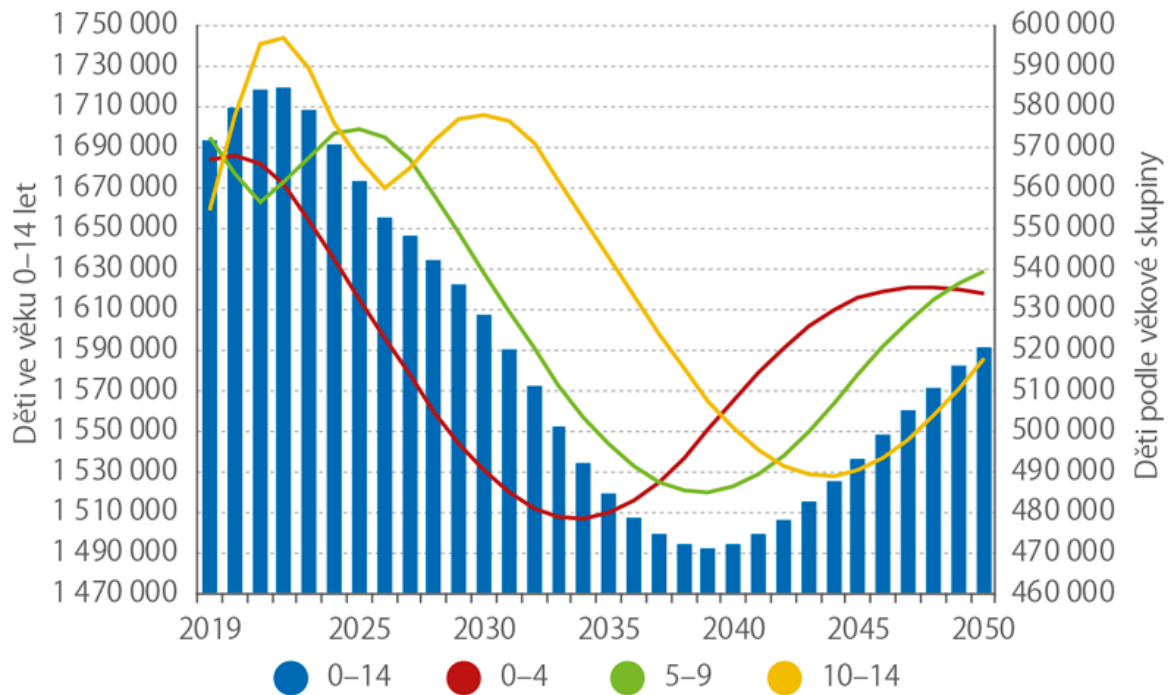
<https://www.statistikaamy.cz/2019/02/pocty-narozenych-deti-by-jiz-nemely-prekrocit-soucasne-hodnoty/>

Priloha č. 3

Projekce (2019–2050) počtu dětí (0–14 let) podle věkových skupin (k 1. 1.)

<https://www.statistikaamy.cz/2019/02/pocty-narozenych-deti-by-jiz-nemely-prekrocit-soucasne-hodnoty/>

Príloha č. 4

Otázky k pološtruktúrovanému rozhovoru, 2020:

Vplyv ekologickej krízy na rozhodnutie o dobrovoľnej bezdetnosti

1. Tvrдите o sebe že ste dobrovoľne bezdetní z dôvodu ekologickej krízy. Prípadne že nechcete mať v budúcnosti svoje vlastné deti. Ako a kedy ste dospeli k tomuto rozhodnutiu?
2. Ktoré ekologické problémy považujete za kľúčové pre vaše rozhodnutie?
3. Majú na vaše rozhodnutie vplyv aj iné faktory, napríklad ekonomické?
4. Je šanca že by ste svoje rozhodnutie zmenili? Ak áno, čo by sa muselo zmeniť? Ak nie, prečo?

Život s rozhodnutím

5. Viete mi prosím popísať váš životný štýl? Snažíte sa žiť s ohľadom na životné prostredie?
6. Ako vidíte svet o 50 až 100 rokov?
7. Pre mnohých ľudí sú deti zmyslom života. Vedeli by ste mi prosím povedať aký je váš zmysel života?
8. Ako vidíte svoj život o 5-10 rokov?

Okolie

9. Hovoríte o svojom rozhodnutí so svojou rodinou a priateľmi? Ak áno, aká je ich reakcia? Ak nie, prečo?
10. Uvádzate ako dôvod vašej dobrovoľnej bezdetnosti ekologickú krízu? Ak áno, aká je ich reakcia, ak nie, prečo?
11. Ako vnímate ľudí ktorí sa navzdory ekologickej kríze rozhodli mať deti? Myslíte si že je to morálne správne?

Otázky k pološtruktúrovanému rozhovoru, 2021:

1. Minulý rok si tvrdil/a, že si dobrovoľne bezdetná resp. v blízkej budúcnosti neplánuješ mať deti. Zmenil sa tvoj názor na túto tému?
2. Čo si myslíš o stave životného prostredia, je to stále jeden z faktorov tvojej dobrovoľnej bezdetnosti?
3. Ako podľa teba ovplyvnila svetová pandémie vírusu covid-19 tvoj život, život spoločnosti? Myslíš si, že má terajšia situácia vplyv na životné prostredie?
4. Ako vidíš svoj život o 5 – 10 rokov?
5. Ako vidíš svet o 50-100 rokov?
6. Aký je tvoj životný štýl? Stále sa snažíš žiť s ohľadom na životné prostredie? Prípadne chce/a by si ešte niečo zlepšiť?
7. Viem, že minul rok si uviedla, že o svojom rozhodnutí s okolím veľmi nehovoríš/nehovoríš. Zmenilo sa niečo?